

Tussenevaluatie Experiment toelatingseisen pabo

Wouter van Casteren, Eline Luyten en Carly van Mensvoort
ResearchNed, juni 2024

Tussenevaluatie Experiment toelatingseisen pabo

Wouter van Casteren, Eline Luyten en Carly van Mensvoort

ResearchNed, juni 2024

© 2024 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
1 Inleiding en onderzoeksopzet	10
1.1 Achtergronden	11
1.1 Onderzoeksvragen	12
1.1 Onderzoeksopzet	13
2 Ervaringen bij de pabo's	14
2.1 Initiële ontvangst van het experiment binnen de pabo's	14
2.2 Voorlichting en voorbereiding voor aspirant studenten	15
2.3 Afspraken en ondersteuning in jaar 1	17
2.4 Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment	19
2.5 Extra belasting voor de pabo	21
2.6 Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo	23
2.7 Samenwerking met het mbo en met andere hogescholen	24
2.8 Impact van het experiment op de instroom en uitval	25
2.9 Huidige voorkeuren ten aanzien van de toekomst van het experiment	27
3 Ervaringen bij (aspirant-)studenten	29
3.1 Achtergrondkenmerken studenten	29
3.2 Communicatie en kennis van de toelatingseisen	30
3.3 Voorbereiding op de toelating tot de pabo	32
3.4 Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten	35
3.5 Ervaringen in het eerste studiejaar	36
3.6 Samenvatting van de ervaringen en opinies bij studenten	41
4 Instroom en rendement pabo's voor en na het experiment	42
4.1 Instroom in de pabo: totaal, naar instelling, naar vooropleiding	42
4.2 Rendement van de pabo	44
4.3 Vergelijkende analyse instroom pabo versus andere hbo-opleidingen	45
4.3.1 Instroom in de pabo vergeleken met andere hbo-opleidingen	46
4.3.2 Kenmerken van eerstejaars studenten aan pabo's en andere hbo-opleidingen	47
4.4 Conclusies instroom en rendement pabo's	50

Samenvatting

In 2015 zijn toelatingseisen ingevoerd voor de pabo waardoor voortaan aspirant-studenten met een mbo-diploma eerst voor kennistoetsen moesten slagen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek (hierna: de *zaakvakken*), voordat ze aan de pabo konden starten. Havisten moesten voor toetsen slagen voor de vakken waarin zij geen eindexamen deden. *Vwo-ers* hoefden geen toetsen te maken.

Per 1 september 2022 is een *experiment* gestart waarin aspirant studenten nog steeds voor hun start aan de pabo de voor hen geldende toetsen moeten maken, maar aspirant studenten die nog niet (geheel) aan de kennisvereisten voldoen, kunnen toch starten aan de pabo. Die studenten moeten dan wel uiterlijk aan het einde van het eerste pabo-jaar alsnog de openstaande toets(en) halen (of met een *portfolio* aantonen dat ze toelaatbaar zijn). Aan het experiment doen alle pabo's mee. Voor (aspirant) studenten die zich voorbereiden op de toelatingstoetsen is via de landelijke website goedvoorbereidnaardepabo.nl ondersteuning beschikbaar en daarnaast verzorgen veel pabo's zelf ook een ondersteuningsprogramma.

Parallel aan het experiment loopt er tot september 2024 een traject waarin mbo-studenten die het mbo-keuzedeel *Voorbereiding Pabo* volgen, kunnen kiezen voor een alternatief voor de landelijke toelatingstoetsen. Daartoe bevat het keuzedeel een 'pabo-toetsing' op basis van een *portfolio* dat de mbo-student vult met opdrachten en toetsen. In dit traject werken mbo-opleidingen en pabo's samen. Als het portfolio als voldoende worden beoordeeld, voldoet de student voor het betreffende vak aan de toelatingseisen voor de pabo. Vanaf 1 september 2024 wordt dit bij alle mbo-scholen die het keuzedeel aanbieden, ingevoerd.

Ook pabo's kunnen aan hun voorwaardelijk toegelaten studenten de keuze geven tussen de reguliere meerkeuzetoetsen of een portfolio-benadering om alsnog aan de toelatingseisen te voldoen. Een deel van de pabo's biedt die mogelijkheid aan hun studenten.

Tussen 2015 (invoering van de toelatingseisen) en 2022 (start van het experiment) was er dus de situatie dat alle eerstejaars pabo-studenten vooraf hadden aangetoond dat ze over voldoende kennis van de zaakvakken beschikten. Daardoor konden pabo's in het curriculum bij die vakken het accent gaan leggen op vakdidactiek; de meeste pabo's hebben dan ook na 2015 de vakkennis uit het curriculum geschrapt. Sommige pabo's zijn wel na 2015 vakkennis blijven aanbieden en toetsen op de pabo. De tijdlijn wat betreft de kennis van de zaakvakken is hiermee als volgt:

Tot 2015	Vakkennis is onderdeel van het pabo-curriculum en wordt op de pabo getoetst.
2016-2021	Vakkennis wordt voor de poort getoetst en is meestal uit het pabo-curriculum verdwenen.
Vanaf 2022	Vakkennis moet indien nodig met zelfstudie worden bijgespijkerd en wordt dan in jaar 1 getoetst of kan aan de hand van een portfolio worden aangetoond.

Het experiment loopt tot september 2027 en wordt tot 2026 gemonitord. Het voorliggend rapport doet verslag van een tussentijdse evaluatie. In 2026 volgt de eindevaluatie. Input voor de evaluatie komt uit interviews met pabo's, voortgangsrapportages van pabo's, een enquête onder pabo-studenten en data van DUO en CBS over de instroom en de uitval bij pabo's.

Hierna vatten we de resultaten van de tussenevaluatie thematisch samen.

Initiële ontvangst van het experiment binnen pabo's

Bij de meeste pabo's was er bij de start van het experiment een dubbel gevoel. Enerzijds bood het experiment vanwege de versoepelde toelating uitzicht op *extra instroom* aan de pabo's. Anderzijds was er vrees voor een daling van het kennisniveau bij studenten, voor een verzwaring van het eerste studiejaar doordat studenten alsnog toetsen moeten halen en voor extra uitval in het eerste jaar van de pabo.

Voorlichting en voorbereiding door aspirant studenten

Alle pabo's melden dat de toelatingseisen een belangrijk onderdeel zijn van de voorlichting aan aankomend studenten en dat het experiment de pabo's noopt tot (veel) extra uitleg. De meeste pabo-studenten melden dat zij neutraal tot (zeer) tevreden zijn over de voorlichting. Een deel van de studenten met mbo of havo als vooropleiding, respectievelijk 21 en 17 procent, is (zeer) ontevreden over de voorlichting over de toelating.

Vanuit de pabo's worden drie *complicaties* gemeld bij de voorlichting en bij het experiment in het algemeen. Ten eerste waren de regels voor de toelating met name in de beginfase niet duidelijk en veranderden die ook. Belangrijke onduidelijkheden waren (a) de vraag of studenten toch toelaatbaar zijn als ze de voor hen geldende toetsen voor de poort niet afleggen (dat bleek mogelijk), (b) of studenten echt niet door kunnen naar jaar 2 als ze in studiejaar 1 niet alle toetsen hebben gehaald, en (c) wat de mogelijkheden van studenten zijn als ze op de eigen pabo moeten stoppen, zoals de mogelijkheid van herinschrijving bij een *andere* pabo. Ten tweede bleek dat pabo's in de praktijk toelatingsregels verschillend toepassen en ook verschillende ondersteuning en mogelijkheden aan (aspirant) studenten bieden om aan de eisen te voldoen (al dan niet met een portfolio). Als dan (aspirant) studenten van verschillende studie jaren en van verschillende pabo's contact met elkaar hebben, ontstaan volgens geïnterviewden al snel verschillende verhalen en daardoor verwarring. Ten derde bleek dat veel studenten van de voorlichting over de toelating vooral onthouden dat ze de toetsen na de start van de pabo ook nog wel kunnen halen.

Deel aspirant studenten bereidt zich niet goed voor op de toelatingstoetsen voor de poort

Volgens geïnterviewden bij de pabo's bereiden veel aspirant studenten zich sinds het experiment minder goed of helemaal niet meer voor op de toetsen voor de poort. Bij de pabo-studenten zelf meldt ongeveer een derde deel van de studenten met mbo als vooropleiding en 40 procent van de studenten die van de havo komen dat ze zich slecht of hooguit redelijk hadden voorbereid. De meeste bevraagde studenten geven echter aan dat ze zich wel goed hadden voorbereid op de toetsen. Dat relatieve verschil in perceptie vanuit de pabo en vanuit de studenten kan komen doordat de meer serieuze pabo-studenten wat vaker dan anderen de vragenlijst hebben ingevuld.

Toelatingstoetsen vormen drempel voor sommige aspirant studenten

Een (klein) deel van de respondenten in de studentenenquête heeft de pabo wel overwogen, maar startte toch niet met de pabo. Bijna alle mbo-studenten in deze groep en ongeveer de helft van de havisten melden dat de toelatingstoetsen een (al dan niet doorslaggevende) rol speelden bij hun besluit om niet aan de pabo te starten. Dit indiceert dat de toelatingseisen met name voor mbo-ers een drempel kunnen vormen, ondanks het experiment met de versoepelde, voorwaardelijke toelating.

Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten

Doordat veel aspirant studenten een of meer toetsen niet halen (of voor de poort de toets helemaal niet maken) moet een aanzienlijk deel van de eerstejaarsstudenten nog aan de toelatingseisen voldoen. Dat betreft gemiddeld voor alle pabo's bijna de helft van de studenten die van het mbo komen en een derde deel van de studenten die van de havo komen.

Ondersteuningsaanbod

Alle pabo's drukken hun voorwaardelijk toegelaten studenten direct na de start van de opleiding op het hart dat ze zo snel mogelijk de openstaande toetsen moeten halen, zodat ze zich snel geheel op het pabo-programma zelf kunnen focussen. De meeste pabo's bieden in het eerste jaar een ondersteuningsprogramma aan voor de studenten die nog toetsen moeten halen, vaak bestaande uit wekelijkse ondersteuningsuren die verzorgd en begeleid worden door vakdocenten van de pabo. Deelname daaraan is doorgaans vrijwillig voor studenten, en vermoedelijk daardoor is de deelname vaak laag.

Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment is vaak groot

Uit zowel de interviews bij de pabo's als de studentenenquête blijkt dat vrijwel alle studenten die in het eerste studiejaar nog twee of drie toetsen moeten halen, kampen met een (vaak hoge) extra belasting, met extra stress en met onzekerheid over de voortzetting van hun opleiding. Dat geldt voor zowel de studenten die afkomstig zijn van mbo als die van de havo komen. Geïnterviewden bij de pabo's melden dat ze zien dat veel studenten er niet in slagen om zich tegelijkertijd op het reguliere pabo-programma en op de toelatingstoetsen te richten. Veel studenten maken daarom in het 1e semester een keuze: ofwel focus op de toelatingstoetsen ofwel op het reguliere pabo-curriculum. Hoe dan ook ontstaan hierdoor in het 2^e semester vaak problemen. Uit de studentenenquête blijkt dan ook dat de meeste voorwaardelijk toegelaten studenten melden dat ze vanwege de toelatingstoetsen vertraging oplopen in hun pabo-programma. Ook blijkt dat een deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten zich wel wil binden aan de studie en aan hun studiegenoten, maar dat ze zich geremd voelen door de onzekerheid of ze wel mogen blijven. Een deel (ruim 40%) van de voorwaardelijk toegelaten mbo-ers (havisten met 15% veel minder vaak) ervaart ook een zekere afstand tot de andere studenten, vanwege die onzekerheid over hun toekomst bij de pabo.

Extra belasting voor de pabo's vanwege het experiment

Het experiment levert ook voor de pabo's naar eigen zeggen extra werkdruk op, vanwege de extra voorlichting over de toelating die nodig is en de extra tijd die gaat naar administratie, interne afstemming, de interne organisatie rondom de toetsen en de herkansingen en naar het ondersteuningsprogramma voor de voorwaardelijk toegelaten studenten. In doorsnee melden de pabo's een totale extra ureninzet van ruim 500 uur per jaar vanwege het experiment. De verschillen tussen pabo's zijn hierbij echter erg groot. Dat geldt zowel voor de pabo's die gelegenheid bieden om via een portfolio aan de toelatingseisen te voldoen (sommige pabo's melden veel ontwikkel- en begeleidingstijd voor het portfolio en andere veel minder) als voor de pabo's die hun studenten enkel voorbereiden op de meerkeuzetoetsen; ook bij die laatste pabo's wisselt de opgegeven ureninzet zeer sterk. Daarbij lijken pabo's sterk wisselend uren wel of niet mee te tellen. Hoe dan ook is uit de interviews gebleken dat het experiment doorgaans, in de perceptie van betrokkenen binnen pabo's, veel interne aandacht, afstemming en uren heeft gevergd en nog vergt ('onevenredig veel' volgens veel geïnterviewden). Een deel van de extra belasting lijkt vooral te maken hebben met opstartperikelen die er in de beginperiode zijn geweest in het experiment (onduidelijkheden en aanpassingen in het experiment na de start).

Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo

Voor met name de vakdocenten binnen de pabo's weegt de inhoudelijke kennis van de zaakvakken zwaar. Zij zien dat met het experiment het gemiddelde kennisniveau bij studenten is gedaald. Wel vinden zij vaak dat 'toetskennis' nog niet betekent dat een student beschikt over echt levende, parate kennis. Sommige studenten beheersen volgens hen de vakinhoud ook na een succesvolle toetsing 'totaal niet'. De kennis bij studenten die *geen* toelatingstoets hoeven te doen voor een vak, is overigens vaak ook onder de maat, volgens geïnterviewden. Kennis blijft volgens hen alleen levend als studenten met de inhoudelijke stof blijven werken. In dit verband vinden sommige geïnterviewden dat de studenten die bezig zijn of waren met een *portfolio*, beter beklijvende kennis lijken te verwerven dan anderen, doordat ze actiever met de kennis werken.

In de klas merken veel geïnterviewde vakdocenten weinig verschillen op tussen studenten. Dat komt ook doordat het nu in de pabo-lessen zelden over de inhoud gaat en met name over vakdidactiek en didactische werkvormen. In die werkvormen kunnen bijvoorbeeld juist de studenten die van de mbo-opleiding *Onderwijsassistent* komen, goed zijn. Ook de meeste bevroagde *regulier* toegelaten studenten merken weinig van verschillen tussen studenten die wel of niet voorwaardelijk toegelaten zijn. Een klein deel (zo'n 13-15%) ziet die verschillen wel. Ook sommige vakdocenten zien dat verschillen in kennis wel doorwerken in de klas. Dat kan bijvoorbeeld opspelen bij groepsopdrachten, waarbij de regulier toegelaten studenten vaker inhoudelijk het voortouw (moeten) nemen en de voorwaardelijk toegelaten studenten minder een bijdrage hebben.

Impact van het experiment op stages in studiejaar 1 is gering

In dit onderzoek is ook gevraagd of de voorwaardelijk toegelaten studenten tijdens hun stage(s) in het eerste jaar last hebben van een gebrek aan kennis van de zaakvakken. Het overgrote deel van de bevroagde studenten meldt hiervan geen last te hebben. Dit spoort met de resultaten uit de interviews met pabo's waarin is gemeld dat - als er al aandacht is voor de zaakvakken tijdens stages in het eerste jaar - het accent dan ligt op vakdidactiek en dat inhoudelijke kennis niet direct gevraagd wordt van de stagiairs.

Samenwerking pabo en mbo

Een *positief* aspect van de toelatingseisen noemen veel geïnterviewden dat de samenwerking tussen de pabo en het mbo is verbeterd en dat daardoor ook de voorbereiding van mbo-studenten op de pabo is verbeterd. Mbo en pabo werken samen in de mbo-keuzedelen die voorbereiden op de pabo en bij de ontwikkeling en uitvoering van de portfolio-benadering waarmee mbo-studenten (en eerstejaars studenten op sommige pabo's) ook kunnen aantonen dat zij voldoen aan de toelatingseisen. Veel geïnterviewden vinden het belangrijk om de voorbereiding op de pabo in het mbo verder te verbeteren en te streven naar een 'drempelloze doorstroom' naar de pabo vanuit de keuzedelen waarin vanaf september 2024 bij alle betrokken mbo-scholen met een portfolio gewerkt wordt. Daarin willen veel pabo's intensiever samenwerken met het mbo, zodat elke mbo-er in principe regulier toelaatbaar wordt voor de pabo.

Samenwerking tussen pabo's

Uit de interviews blijkt dat de samenwerking en kennisdeling tussen pabo's rondom het experiment meestal niet groot is. Binnen het LOBO (het landelijk overleg van de pabo's) is het experiment een regelmatig bespreekpunt, maar veel geïnterviewden vinden het zoals gezegd jammer dat afzonderlijke pabo's soms andere regels hanteren of andere mogelijkheden bieden aan hun studenten wat betreft de toelating, ondersteuning en toetsing (wel of geen portfolio).

Huidige voorkeuren bij pabo's ten aanzien van de voortzetting van het experiment

Het is te vroeg om het experiment nu al de maat te nemen. Niettemin is aan het eind van elk gesprek met een pabo aan geïnterviewden gevraagd waar op dit moment hun voorkeur zou liggen bij de toelating tot de pabo. Bij de antwoorden speelt sterk mee dat het effect van het experiment op de instroom en de uitval als meest bepalend wordt gezien voor de waardering van het experiment en dat juist op die punten veel geïnterviewden weinig of geen impact zien. Hierdoor is er bij de meeste geïnterviewden nu weinig enthousiasme voor het experiment. Het experiment heeft volgens hen vooral nadelen en weinig of geen voordelen: het leidt tot meer werk voor de pabo, tot een verzwaring van het eerste studiejaar, tot onzekerheden en stress bij de studenten, tot een daling van het kennisniveau bij instromende studenten en tot een groter risico op uitval. Anders gezegd: de positieve verwachtingen vooraf van een hogere instroom zijn vaak niet uitgekomen en de vrees voor nadelige effecten van het experiment is volgens veel geïnterviewden wel uitgekomen.

Een deel van het geïnterviewden wil het experiment niettemin verder aanzien. Elke extra student die naar de pabo getrokken kan worden, is voor hen de moeite waard. Zij verwachten bovendien dat als de aanloopproblemen (onduidelijkheden, aanpassingen) opgelost zijn, de opbrengsten van het experiment kunnen verbeteren en nadelen verminderen. Met name de pabo's die het experiment zo georganiseerd hebben dat de voorwaardelijk toegelaten studenten in principe in het 1e semester al voldoen aan de toelatingseisen (waarna in het 2e semester de zaakvakken staan ingeroosterd) hebben weinig moeite met het experiment. Aanpakken die borgen dat voorwaardelijk toegelaten studenten zo snel mogelijk in het eerste studiejaar aan de toelatingseisen voldoen, zodat ze die last niet het hele jaar meeslepen, kunnen dus behulpzaam zijn. Ook extra druk op en motivatie van aspirant studenten om zich goed op de toetsen voor te bereiden (ondersteund door een intensiever begeleidingsprogramma en een optimale voorbereiding in het mbo) kunnen volgens geïnterviewden helpen om het experiment te optimaliseren.

De meeste geïnterviewden hebben echter een voorkeur voor de aanpak zoals die bestond voor het experiment, dat wil zeggen toelatingstoetsen voor de poort zonder mogelijkheid van een voorwaardelijke toelating. Een kleiner deel ziet liever helemaal geen toelatingstoetsen, vooral omdat die toetsen niet goed borgen dat de vakinhoudelijke kennis er ook echt is (en blijft). Zij prefereren dan om de pabo weer verantwoordelijk te maken voor het kennisniveau van pabo-studenten.

Ongeacht hoe de toelating in de toekomst geregeld is, hebben veel geïnterviewden punten ingebracht die in het algemeen van belang zijn voor de toelating en voor het studietraject daarna.

1. De nauwe samenwerking met het mbo die als gevolg van de toelatingstoetsen op gang is gekomen, zou volgens alle geïnterviewden in elk geval behouden moeten worden en verder verbeterd kunnen worden.
2. De voorbereiding via een portfolio ziet een deel van de geïnterviewden als positief; doordat studenten actiever werken met de vak kennis, blijft kennis beter hangen. Wel zou een portfolio alle kennisthema's binnen een vakgebied (die wel allemaal in de toetsen aan bod komen) moeten afdekken.
3. Veel geïnterviewden, met name de vakdocenten, zouden het *optimaal* vinden als in de pabo kan worden doorgepakt op de inhoudelijk kennis van de zaakvakken, om die kennis levend te houden. Dat is bij de meeste pabo's uit het curriculum verdwenen; de ruimte in het curriculum is beperkt.
4. Bovenal is de oproep van veel geïnterviewden om 'wat er ook wordt beslist' om dit voor alle pabo's op dezelfde manier te regelen. Er is veel behoefte aan duidelijke en vaste toelatingsregels voor alle pabo's.

Opinies over de toelating bij studenten

Ook aan pabo-studenten is gevraagd hoe zij tegen de voorwaardelijke toelating aankijken. De meeste bevroegde pabo-studenten zijn geen voorstander van toelatingseisen (behalve bij de vwo-ers), maar als er toch toelatingseisen zijn, vinden ze meestal een voorwaardelijke toelating - zoals in het experiment - te prefereren. De meeste mbo-ers denken wel dat er minder mensen voor de pabo kiezen vanwege de toelatingseisen. Bij de andere studenten is dit aandeel lager, maar wel meer dan de helft. De vwo-ers vinden het vaakst (61%) dat toelatingseisen positief zijn voor het imago van de pabo, de havisten (41%) en mbo-ers (30%) vinden dat minder vaak. Dezelfde verschillen zien we bij de stelling dat 'toelatingstoetsen goed zijn voor het pabo-niveau'. De meeste vwo-ers (71%) zijn het daarmee eens, tegenover de helft van de havisten en 40 procent van de mbo-ers.

Impact van het experiment op de instroom en de uitval bij pabo's

De kernvraag voor de meeste betrokkenen is wat de impact is van het experiment op de instroom en de uitval bij pabo's. De meeste geïnterviewden stellen dat - vanwege het experiment - noch de instroom noch

de uitval van studenten wezenlijk zijn veranderd. Het *risico* op uitval is wel gestegen volgens hen. Bij veel stoppers of switchers zien geïnterviewden weliswaar dat er (ook) andere overwegingen dan de toelatingseisen speelden, maar zij denken dat bij een deel van deze studenten de extra druk om te voldoen aan de toelatingseisen wel een rol speelde bij de beslissing om te stoppen met de pabo.

Uit data van DUO en CBS blijkt dat de pabo vanaf de start van het experiment relatief wat aantrekkelijker is geworden voor met name - zo lijkt het - de direct doorstromende mbo-studenten. De totale instroom aan de voltijdse pabo's is na de start van het experiment gegroeid, de totale instroom aan de deeltijd/duale pabo-opleidingen is in dezelfde periode echter gedaald. Per saldo is het totaal van alle eerstejaars pabo-studenten na het experiment ongeveer gelijk gebleven. Omdat echter in dezelfde periode de instroom in andere hbo-opleidingen daalde, was er bij de pabo's toch een *relatief gunstige instroomontwikkeling*. Bij *afzonderlijke* pabo's zien we vanaf de start van het experiment op basis van hun eigen cijfers een sterk wisselend instroombeeld; zowel tussen pabo's als tussen verschillende instroomjaren per pabo. Sommige pabo's zagen hun instroom dalen na het experiment, andere stijgen en sommige pabo's zagen de instroom aanvankelijk stijgen en daarna weer dalen of andersom. Door dat grillige patroon is er geen consistent verband te leggen tussen het experiment en de instroom bij afzonderlijke pabo's.

Ten aanzien van het *studierendement* na het eerste pabo-jaar (de doorstroom naar het tweede studiejaar c.q. de uitval na jaar 1) zijn enkel nog *voorlopige* cijfers van DUO beschikbaar. Die cijfers indiceren dat in het eerste experimentjaar de uitval bij de pabo's is gestegen. Dit is conform de observatie bij pabo's dat het risico op uitval voor de voorwaardelijk toegelaten studenten is gestegen. Definitieve landelijke cijfers over het studierendement na het eerste pabo-jaar zijn beschikbaar in de eindevaluatie. Als de instroom stijgt, maar de uitval ook, is het uiteraard de vraag wat per saldo de winst of het verlies is van het experiment qua aantal pabo-gediplomeerden. Dat lijkt onder de streep - op basis van de huidige data - niet te gaan om grote aantallen.

1 Inleiding en onderzoeksopzet

Per september 2015 zijn bijzondere nadere vooropleidingseisen ingevoerd voor de pabo (hierna kortweg: *toelatingseisen*). Voortaan moesten aspirant-studenten met een *mbo-diploma* eerst voor een toets slagen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek (hierna ook: de zaakvakken). Aspirant-studenten met een *havo-diploma* die geen examen hadden gedaan in één van deze drie vakken¹ moesten eerst voor een toets slagen voor het vak waarin zij geen examen deden. *Vwo-scholieren* die voor de pabo kozen waren onafhankelijk van hun examenvakken vrijgesteld van de toetsen.

Experiment met voorwaardelijke toelating

Per 1 september 2022 is een *experiment* gestart met deze toelatingseisen. In het experiment moeten aspirant studenten nog steeds voorafgaand aan de inschrijving aan de pabo de van toepassing zijnde toetsen afleggen, maar aspirant studenten die nog niet (geheel) aan de kennisvereisten voldoen, kunnen toch starten aan de pabo. Die studenten moeten dan wel uiterlijk aan het einde van het eerste jaar van inschrijving aan de toelatingseisen voldoen. Het experiment beoogt de instroom in de pabo te verhogen zonder de kwaliteit van de opleiding te verminderen. Aan het experiment doen *alle* pabo's mee. Het experiment eindigt op 1 september 2027.

ResearchNed heeft van het Ministerie van OCW de opdracht gekregen om de ervaringen in het experiment te monitoren en evalueren. Daartoe brengen we twee rapportages uit. Ten eerste de voorliggende tussenrapportage en vervolgens in het voorjaar van 2026 een eindrapportage.

Parallele pilot mbo-hbo: portfolio als alternatief voor de toelatingstoetsen

Parallel aan het experiment loopt er vanaf 2022 een traject in diverse regio's waarin mbo-studenten die het mbo-keuzedeel Voorbereiding Pabo volgen, kunnen kiezen voor een alternatief voor de landelijke toelatingstoetsen. Daartoe is in het keuzedeel een 'pabo-toetsing' opgenomen op basis van een *portfolio* dat de mbo-student samenstelt met opdrachten en toetsen. Deze aanpak mag per vak gebruikt worden als vervanging voor de landelijke toelatingstoetsen en de student is daarna toelaatbaar bij alle pabo's in het land. In de pilots werken mbo-opleidingen en pabo's samen. Elk samenwerkingsverband kan daarin eigen accenten leggen.

Vanaf 1 september 2024 gaan *alle* mbo-scholen die het keuzedeel Voorbereiding Pabo aanbieden, met dit portfolio werken. Het landelijk *Project Voorbereiding Pabo* heeft landelijke kaders aangegeven voor de portfolio-aanpak:

- Aan de hand van het portfolio tonen studenten aan zich de basale inhouden van de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek eigen te hebben gemaakt.
- Studenten worden inhoudelijk begeleid met vakinhoudelijke lessen en worden inhoudelijk ondersteund bij het werken aan het portfolio.
- Studenten worden begeleid bij het bewaken van hun voortgang en het monitoren van hun studievaardigheden.
- Na afloop van het keuzedeel voeren studenten een adviesgesprek. Op grond van de ontwikkeling van hun studievaardigheden worden studenten gericht geadviseerd richting het vervolg van hun studieloopbaan.

¹ Voor natuur & techniek tellen voor havo mee de eindexamenvakken natuurkunde, biologie, natuur en leven & technologie.

Grosso modo bestaan de portfolio's uit lessen die de mbo-student per vak volgt en bewijsmateriaal dat ze verzamelen tijdens het keuzedeel in de vorm van toetsen, opdrachten, verslagen en feiten. Ze worden beoordeeld op basis van dit portfolio. Daarnaast vindt een afsluitend gesprek plaats over hun ontwikkeling tijdens het volgen van het keuzedeel aan de hand van algemene studievoordigheden zoals het presenteren van lesstof, samenvatten van teksten, samenwerken en het kunnen onderscheiden van hoofd- en bijzaken.

Ook in het *eerste pabo-jaar* kunnen pabo's aan hun voorwaardelijk toegelaten studenten de keuze geven tussen reguliere meerkeuzetoetsen en een portfolio-benadering om alsnog aan de toelatingseisen te voldoen. Een deel van de pabo's biedt die mogelijkheid aan hun studenten.

1.1 Achtergronden

De toelatingseisen komen voort uit het advies 'Een goede basis' van de Commissie Kennisbasis Pabo uit 2012. Die commissie had als opdracht een overzicht te maken van de kennis die voor iedere startende leraar minimaal noodzakelijk is. Uitgangspunt voor die commissie waren de veertien kennisbases (naast een generieke basis voor de algemene leraarvaardigheden) waarin per gebied de gewenste vak kennis en vakgerelateerde pedagogisch-didactische kennis waren aangegeven. Die veertien kennisbases waren primair ingevuld vanuit een vakinhoudelijke *wenselijkheid*, waarbij niet direct rekening was gehouden met de *haalbaarheid* van alle kennisbases binnen het gehele pabo-curriculum. De vraag aan de commissie was dan ook of het geheel aan kennisbases wel binnen de opleiding paste. Het antwoord van de Commissie was helder, namelijk dat dit 'volstrekt niet' paste. De Commissie stelde daarom een aantal maatregelen voor, waaronder het stellen van eisen aan de kennis van instromende studenten. De eisen wat betreft kennis van aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek sluiten aan bij dat advies. Hierbij was een overweging dat de verschillen in kennis bij instromers in de pabo groot waren; de inhoudelijke kennis van de vakvakken varieerde bij studenten bij de start van de pabo van lagere-school-niveau tot en met eindexamenniveau vwo. De pabo's moesten deze verschillen overbruggen, wat ten koste ging van de tijd voor andere zaken binnen het curriculum.

Ondersteuning voor aspirant-studenten die zich op de toetsen voorbereiden

Om mbo-studenten en havisten te ondersteunen bij de voorbereiding op de toelatingstoetsen, is in 2014 het project 'Goed voorbereid naar de pabo' gestart (www.goedvoorbereidnaardepabo.nl). De ondersteuning bestaat uit leermateriaal (zelfstudie) en een bijscholingsprogramma in de vorm van lessen en andere ondersteunende activiteiten. Twee keer per jaar is er een landelijke, digitale ondersteuning ter voorbereiding op de toetsen. Om mbo-studenten beter voor te bereiden, zijn mbo-scholen en pabo's gaan samenwerken om studenten die naar de pabo willen al tijdens de mbo-opleiding voor te bereiden op de toelatingseisen. In het mbo zijn verschillende *doorstroom-keuzedelen* 'Voorbereiding pabo' ontwikkeld (sinds 2018-2019 gebundeld in één keuzedeel) om studenten voor te bereiden op de pabo. In die al langer bestaande keuzedelen bieden alle betrokken mbo-scholen zoals gezegd nu de mogelijkheid om via een portfolio door te stromen naar de pabo.

Effecten en ontvangst van de bijzondere nadere vooropleidingseisen

Het effect van de toelatingseisen op de *instroom* aan de pabo was in de eerste jaren groot; er trad een forse daling op van de instroom in de pabo van studenten met een mbo-vooropleiding en in mindere mate ook van studenten met een havo vooropleiding². Na die sterke daling in de eerste jaren groeide echter de instroom weer gestaag, waardoor die in 2021 weer hoger lag dan voor de invoering van de toelatingseisen. Verder bleek dat na 2015 de *doorstroom* naar het tweede jaar groeide voor studenten met een mbo- of havo-vooropleiding; het rendement van het eerste pabo-jaar nam dus toe.

² [Het effect van bijzondere nadere vooropleidingseisen op de pabo \(cpb.nl\)](https://cpb.nl/publicaties/onderzoek-en-statistiek/onderzoek/onderzoek-2021/het-effect-van-bijzondere-nadere-vooropleidingseisen-op-de-pabo)

Door ResearchNed is in 2019 onderzocht hoe de vooropleidingseisen zijn ontvangen bij diverse betrokkenen³. Daaruit bleek onder meer dat de toetsing en de voorbereiding daarop overwegend positief werden beoordeeld door de (aspirant) pabostudenten. Een deel van de toetsplichtige studenten (een achtste tot een kwart) zag ook een positief effect van de toetsen op hun succes op de pabo. Een minderheid van hen vond dat de toetsen een drempel opwierpen voor de pabo en dat de eisen geschikte studenten voor de pabo konden afschrikken. Ook bij de bevroegde schoolleiders en docenten in het po zag een deel het risico dat de toelatingseisen een ongewenst afschrikeffect hadden op belangstellenden voor de pabo. Maar ook bij hen steunde een meerderheid de toelatingseisen. Geïnterviewden bij de pabo's meldde dat de uitvoering van en de voorlichting over de toetsen overwegend soepel verliepen en dat studenten gewend waren geraakt aan de toelatingseisen. Betere communicatie, ondersteuning en voorbereiding konden volgens de pabo's negatieve effecten van de toelatingseisen op de instroom verminderen. De meeste geïnterviewden bij pabo's zagen ook positieve effecten van de toelatingseisen: een hoger kennisniveau in het eerste jaar, een homogenere studentengroep en minder uitval tijdens de pabo. Ook bij de pabo's was er in meerderheid steun voor de toelatingseisen. De meest geuite wens bij de geïnterviewden bij pabo's was dat - ook als de toelatingseisen zouden vervallen - aspirant studenten zich inhoudelijk op de pabo bleven voorbereiden.

1.1 Onderzoeksvragen

De volgende vragen zijn leidend voor dit onderzoek.

Proces en inrichting experiment

- Hoe hebben de deelnemende instellingen het besluit in praktijk gebracht, zoals de voorlichting over de inrichting van het experiment, extra curriculaire ondersteuning en de toetsmomenten?
- Hoe hebben instellingen studenten voor en na aanvang van de opleiding voorgelicht over de inrichting van het experiment en de tijdens de opleiding weg te werken deficiënties?
- Hoe wisselen hogescholen de methodes en opbrengsten van de toetsingsaanpak uit?
- Hoe ervaren aspirant-studenten de nieuwe toetsingsaanpak en het wegwerken van eventuele deficiënties?
- Wat is het effect van de informerende functie van de toetsen en hoe wordt deze functie ingezet door de instellingen?

Resultaat/effekten experiment

- In hoeverre blijven studenten zich voorbereiden op de toetsen?
- In welke mate draagt het experiment bij aan de verbetering van de toegankelijkheid van de opleidingen tot leraar basisonderwijs? In hoeverre is de instroom verbeterd ten opzichte van de nulmeting?
- Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten lukt het om in het eerste studiejaar de deficiënties weg te werken?
- Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten zijn uitgestroomd in of direct na het eerste pabojaar?
- In hoeverre verandert de verhouding tussen het aantal voorwaardelijk toegelaten studenten en het totaal aantal ingeschreven studenten over de jaren?
- Welke effecten heeft het voorwaardelijk toelaten van studenten op de gerichtheid van instellingen en studenten op het reguliere onderwijsprogramma?
- Welk effecten zijn er op de kwaliteit van het onderwijs op de pabo?

³ W. van Casteren, J. Cuppen, J. Lodewick en T. Termorshuizen, *Evaluatie vooropleidingseisen pabo*, ResearchNed, november 2019. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW.

- Welke overige, indirecte effecten zijn waarneembaar als gevolg van het experiment?

1.1 Onderzoekopzet

De monitor en evaluatie bestaat uit vijf onderdelen, die hieronder kort zijn toegelicht.

1. Websearch websites instellingen

Bij alle pabo's is de voorlichting over de toelatingseisen op de website bekeken. Deze websearch is uitgevoerd in het eerste monitorjaar en wordt herhaald ten behoeve van de eindmeting.

2. Interviews met hogescholen

Ten behoeve van de tussenrapportage zijn interviews afgenomen met vertegenwoordigers van 15 pabo's, waarbij betrokken zijn opleidingscoördinatoren en/of eerstejaarscoördinatoren van de pabo-opleidingen, administratief medewerkers en vakdocenten geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek).

Ten behoeve van de eindrapportage (begin 2026) staan eind 2025 opnieuw circa 15 interviews gepland, zodanig verdeeld dat elke pabo minimaal één keer is geïnterviewd gedurende de monitorperiode.

De interviewleidraad is opgenomen in Bijlage .. bij dit rapport.

3. Vragenlijst (aspirant-)studenten

In dit onderzoek bevragen we tweemaal (aspirant-)studenten over hun ervaringen met de toelating. Eind 2023 is de eerste enquête uitgezet en dit herhalen we eind 2025. De (aspirant-)studenten zijn benaderd via de pabo's die een open link naar het onderzoek hebben doorgezet naar hun eerste- en tweedejaars studenten (inclusief stoppers en switchers) en indien mogelijk ook aan aspirant-studenten die zich wel bij de pabo hebben aangemeld, maar die zich uiteindelijk *niet* hebben ingeschreven. Gebleken is dat de pabo's wisselende mogelijkheden hebben om een link door te mailen aan aspirant-studenten die niet zijn gestart aan de pabo of aan studenten die na inschrijving gestopt zijn met de pabo. Daardoor is de respons bij deze groepen lager dan bij de zittende pabo-studenten (zie ook hoofdstuk 4).

4. Secundaire data analyse instellingsgegevens/voortgangsrapportages pabo's

De deelnemende pabo's leveren elk jaar voor 1 maart (te beginnen in 2024) een verslag van de voortgang van het experiment op aan het ministerie van OCW. Dat verslag bevat in elk geval beschrijvingen van de in- en doorstroom, de studievoortgang, de belasting van studenten en de belasting van instellingen. De informatie uit deze verslagen wordt door ons jaarlijks verzameld en geanalyseerd.

5. Secundaire data-analyse DUO- en CBS-data

Naast het cijfermateriaal afkomstig van de instellingen zelf, maken we in dit onderzoek gebruik van DUO-data (over instroom en rendementen) en data binnen de CBS remote access-omgeving. Bij de geleverde data over het eerstejaars- en diplomarendement heeft DUO aangegeven dat die nog voorlopig zijn en een correctie kunnen krijgen. Definitieve cijfers zijn beschikbaar in de eindevaluatie die in 2026 verschijnt. Binnen de CBS-omgeving zijn verschillende bestanden aan elkaar te koppelen, over uiteenlopende zaken. Op deze manier kunnen onderwijsloopbanen worden gekoppeld aan achtergrondgegevens van studenten, zoals migratieachtergrond en kenmerken van hun sociaaleconomische status (nl. opleiding van de ouders). Met behulp van deze data kunnen ontwikkelingen wat betreft de studentenpopulatie inzichtelijk worden gemaakt, in de periodes voor en na de start van het experiment.

2 Ervaringen bij de pabo's

In dit hoofdstuk doen we verslag van een serie interviews met 15 pabo's⁴ en van de analyse van de voortgangsverslagen die alle pabo's rond 1 maart 2024 hebben opgeleverd. Ook zijn de resultaten betrokken van een korte beoordeling van de websites van pabo's waarop ze informatie bieden over de toelating tot de pabo.

De interviews zijn afgenomen in het 4e kwartaal van 2023 en hadden de vorm van een groepsgesprek, waarbij steeds meerdere functionarissen namens de pabo aanwezig waren: een opleidingsmanager en/of een toelatingscoördinator en/of de coördinator van het eerste pabo-jaar, één of meestal meerdere vakdocenten (geschiedenis, aardrijkskunde, natuur & techniek) en meestal ook een administratief medewerker met inzicht in de administratie van toetsen en in de instroom, doorstroom en uitval gedurende de pabo.

De voortgangsrapportages die alle pabo's rond 1 maart 2024 aanleverden, bevatten aanvullend informatie op drie punten:

- De instroom en uitval bij de pabo.
- Het beeld bij de pabo van de extra belasting voor eerstejaars studenten vanwege het experiment.
- De extra belasting voor de pabo vanwege het experiment.

We behandelen de resultaten van deze analyses hierna in thematische paragrafen.

2.1 Initiële ontvangst van het experiment binnen de pabo's

Bij de start van elk gesprek is gevraagd om terug te kijken op de eerste ontvangst van het experiment: welke verwachtingen hadden de geïnterviewden daarvan?

Initiële reactie vakdocenten

De vakdocenten zagen het als positief dat studenten vanaf studiejaar 2015/2016 (de invoering van de toelatingstoetsen) inhoudelijk meer bagage hadden. Zij vreesden daarom bij de start van het experiment vooral voor een daling van het kennisniveau bij studenten. Vakdocenten zagen vaak dat tijdens de corona-periode (toen er al versoepelingen waren bij de toelating) het kennisniveau al zakte. Docenten verwachtten dat dit tijdens het experiment ook zou blijken. Daarnaast maakten de docenten zich zorgen over een verzwaring van het eerste studiejaar voor de voorwaardelijk toegelaten studenten, vanwege de aandacht die naar het alsnog voldoen aan de toelatingseisen zou moeten gaan. Ze vreesden dat dit de uitval in het eerste studiejaar zou vergroten.

Initiële reactie pabo-leiding

Stafleden waren bij de start van het experiment vaak positiever; zij hadden de verwachting dat het experiment ook voor extra instroom van studenten aan de pabo zou kunnen zorgen. Zij hadden anderzijds wel zorgen over de uitvoering van het experiment en over onduidelijkheden in het proces en de regels, gekoppeld aan de uitdaging om de nieuwe regels aan (aankomend) studenten uit te leggen. Ook is

⁴ Interviews zijn eind 2023 afgenomen bij de Marnix Academie, Hanzehogeschool, Fontys, Hogeschool Viaa, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Leiden, Hogeschool van Amsterdam, HZ University of Applied Sciences, Hogeschool de Kempel, Hogeschool KPZ, Hogeschool Saxion, Windesheim, Avans Hogeschool, Driestar Educatief en Iselinge Hogeschool.

meermaals ingebracht dat het niet wenselijk werd gevonden om ‘alweer’ de regels rondom de toelating aan te passen; dat zou ook leiden tot ongelijkheid tussen verschillende cohorten studenten.

Per saldo: initiële reactie op experiment

Bij de meeste pabo's was er overall een dubbel gevoel. Enerzijds bood het experiment kansen op extra instroom. Anderzijds was er vrees voor een daling van het kennisniveau bij studenten, voor een verzwaring van het eerstejaarsprogramma, voor extra uitval in het eerste pabo-jaar, voor een extra uitvoeringslast voor de pabo en voor complicaties bij de voorlichting aan aspirant studenten. De belangrijkste uitkomstmaat - met name voor de pabo-leiding - was en is de vraag of het experiment onder de streep (het saldo van instroom en uitval) tot meer pabo-gediplomeerden leidt. Als dat het geval is, zijn betrokkenen binnen pabo's in doorsnee bereid om eventuele nadelen of extra lasten vanwege het experiment, zoals de uitvoering van een ondersteuningsprogramma voor eerstejaars studenten, te accepteren.

2.2 Voorlichting en voorbereiding voor aspirant studenten

In alle interviews is aangegeven dat de toelatingseisen een belangrijk element zijn in de voorlichting aan aankomend studenten. Om nader te beoordelen hoe instellingen aspirant studenten voorlichten over de toelating, is medio 2023 eerst een deskresearch uitgevoerd waarbij de websites van alle pabo's zijn bekeken. Samengevat is het beeld dat alle pabo's de toelatingseisen op hun website vermelden, maar dat zij voor nadere informatie veelal verwijzen naar de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl. Meer concreet zijn er de volgende resultaten:

- Alle instellingen vermelden de toelatingseisen en de bijbehorende toetsen op hun website en alle instellingen verwijzen hierbij ook naar de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl, waarop meer informatie is te vinden over de toelatingseisen, de mogelijkheid om in het 1e studiejaar alsnog aan die eisen te voldoen, over de toetsmomenten en dergelijke. Ook is hier online studiemateriaal te vinden en kunnen studenten zich inschrijven voor de landelijke ondersteuning (zoals online trainingen) voor de toetsen. De website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl is zelf niet nader beoordeeld; in onze deskresearch ging het enkel om de informatie op de instellingswebsites.
- De experimentele status van de toelatingseisen benoemt één hogeschool expliciet op de website, de andere hogescholen vermelden dit niet.
- Op de websites van 10 van de 24 hogescholen wordt de mogelijkheid om de toelatingstoetsen tijdens het eerste studiejaar te behalen niet expliciet benoemd. Dit wordt zoals gezegd wel verduidelijkt op de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl.
- Veertien van de 24 hogescholen noemen de mogelijkheid van ondersteuning vanuit de eigen instelling bij de voorbereiding op de toelatingstoetsen. Daarvan benoemt één hogeschool op de website expliciet dat er in het eerste studiejaar ondersteuning mogelijk is voor studenten die de toelatingstoetsen nog moeten behalen. De dertien andere hogescholen specificeren op hun website niet of ondersteuning bedoeld is voor aankomende of voor eerstejaars studenten.
- Acht van de 24 hogescholen vermelden op hun website informatie over de toetsmomenten; zoals gezegd staat die informatie ook op [goedvoorbereidnaardepabo.nl](http://www.goedvoorbereidnaardepabo.nl).

De informatie op websites is in de praktijk niet afdoende gebleken om studenten over de toelating en met name de implicaties daarvan te doordringen, volgens geïnterviewden. Het experiment noopt pabo's tot (veel) extra uitleg. Dat gebeurt vooral via open dagen. De geïnterviewde pabo's melden daarbij vrijwel allemaal *drie complicaties annex uitdagingen* bij de voorlichting over de toelatingseisen:

1. Complex en veranderlijk. De regels zijn volgens geïnterviewden al lastig uit te leggen, maar door veranderingen (met name in de beginfase) van de regels werd dat nog lastiger. Pabo's melden hierbij nog

als complicatie dat aspirant studenten hun informatie overal vandaan halen, zoals van ouderejaars pabo, waarbij vanwege veranderingen en ook verschillen in toelatingsbeleid tussen pabo's (zie punt 2) er *verschillende informatie* rondging en -gaat. Dat zorgt voor verwarring en voor misvattingen bij studenten (en ouders). Ook docenten die de regels moeten uitleggen op bijvoorbeeld een open dag, kunnen hierdoor niet goed meer weten of betwijfelen wat nu de regels zijn. Belangrijke onduidelijkheden waren (1) de vraag of studenten toch toelaatbaar zijn als ze de voor hen geldende toetsen voor de poort niet afleggen, (2) of studenten echt niet door kunnen naar jaar 2 als ze in studiejaar 1 niet alle toetsen hebben gehaald en (3) wat de mogelijkheden van studenten zijn als ze op de eigen pabo moeten stoppen, zoals de mogelijkheid van herinschrijving bij een *andere* pabo. Sommige geïnterviewden melden dat de toelating het 'lachertje' werd van de voorlichting vanwege de onduidelijkheden en herroepingen. Soms voelden pabo's zich 'in hun hemd gezet', als ze krachtig hadden gecommuniceerd dat vooraf de toetsen maken *verplicht* was, waarna studenten die de toetsen niet maakten alsnog toegelaten werden. Geïnterviewden melden wel ook dat *momenteel* de voorlichting al beter verloopt, doordat onduidelijkheden zijn opgelost en veranderingen/versoepelingen meer een issue waren in de beginperiode van het experiment.

2. Wisselend beleid bij pabo's. In de interviews is vaak opgemerkt dat pabo's verschillend omgingen en omgaan met de toelating. Veel geïnterviewden vonden en vinden het vooral storend dat er daardoor verschillen zijn in toelating tussen afzonderlijke pabo's. Daarbij komt nog volgens geïnterviewden dat pabo's ook verschillen in de mogelijkheid die ze aan de voorwaardelijk toegelaten studenten geven om via een portfolio in plaats van een meerkeuzetoets aan de toelatingseisen te voldoen. In meerdere interviews is opgemerkt dat *'minder belangrijk is wat de regels zijn, als ze maar niet steeds veranderen én als alle pabo's de regels op een gelijke manier toepassen.'*

3. Studenten reageren niet (goed) op de voorlichting. Een belangrijke complicatie vinden de geïnterviewden dat studenten de uitleg niet goed lezen of snappen en de toetsen voor de poort niet serieus nemen. Veel studenten onthouden van de voorlichting volgens geïnterviewden vooral dat de toetsen voor de poort niet zo belangrijk zijn en dat ze die na de start van de pabo ook wel kunnen halen. Geïnterviewden melden dat ze bij aspirant studenten steeds *sterk benadrukken* dat het belangrijk is om de toetsen goed voor te bereiden en de toetsen al voor de poort te halen, zodat ze in het eerste studiejaar hun aandacht op andere zaken kunnen richten. Maar geïnterviewden betwijfelen sterk of de veelal jonge aspirant studenten wel in staat zijn om de implicaties van de toelatingseisen te overzien; ze beseffen onvoldoende welke extra druk er op hen af komt in het eerste studiejaar. Sommige pabo's benaderen voor de start alle aspirant studenten ook persoonlijk, waarbij er opnieuw op wordt gehamerd om de toetsen voor de poort te halen. De inspanningen van pabo's halen ook dan nog te weinig uit, vinden geïnterviewden. Dat heeft tot gevolg dat sommige aspirant studenten niet reageren op berichten en mails over de toelatingstoetsen en dat sommigen van hen de toetsen niet maken en dat een deel van de aspirant studenten de toetsen op de bonnefooi maakt, zonder noemenswaardige voorbereiding.

Bereiden aspirant studenten zich voor op de toetsen voor de poort?

Uit het voorgaande kan al opgemaakt worden dat de geïnterviewden de indruk hebben dat een substantieel deel van de aspirant studenten zich niet (goed) voorbereid op de toetsen en ook duidelijk minder goed dan in de periode voor het experiment. Ook wordt waargenomen dat sommige aspirant studenten die twee of drie toetsen moeten halen, de toetsen gaan spreiden; bijvoorbeeld door voor de poort één toets proberen te halen en dan tijdens de studie de rest. Voorts is er de groep *late aanmelders* die ofwel nauwelijks of geen tijd heeft om zich op de toetsen voor te bereiden of die de toetsen helemaal niet maken en dan toch toegelaten worden.

Van twee kansen naar één kans voor de poort

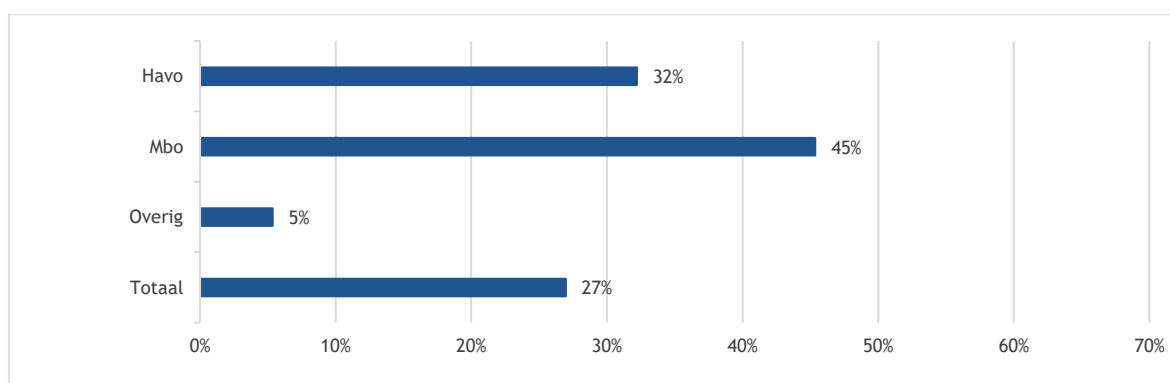
In de experimentperiode is het aantal toetskansen voor de poort van twee naar één gegaan. In het eerste studiejaar mogen studenten vervolgens nog twee toetskansen benutten, te kiezen uit een groot aanbod aan toetsdata⁵. De meningen over het aantal kansen voor de poort zijn verdeeld bij geïnterviewden. Een deel van hen vindt dit weinig uitmaken; aspirant studenten zouden bij een extra kans voor de poort waarschijnlijk net zo goed uitstelgedrag vertonen. Een ander deel denkt dat dit aspirant studenten kan helpen om vaker voor de poort de toetsen te halen.

2.3 Afspraken en ondersteuning in jaar 1

Studenten die nog niet voldoen aan de toelatingseisen, moeten dit zoals gezegd voor het einde van het eerste studiejaar alsnog doen, hetzij via het succesvol maken van de meerkeuzetoets(en) per vak hetzij - als de pabo daarvoor gelegenheid biedt - via het vullen van een portfolio per vak.

Aandeel 1ejaars dat nog één of meer toetsen moet maken

Voor de aandelen eerstejaars die na de start van de pabo nog niet aan de toelatingseisen voldoen, benutten we in deze paragraaf de cijfers die pabo's in hun voortgangsrapportages (per 1 maart 2024) hebben aangeleverd. Daaruit blijkt gemiddeld voor alle pabo's - en opgeteld voor voltijd en deeltijd/duaal - dat bijna de helft (46%) van de studenten afkomstig van het mbo en een derde deel van de studenten afkomstig van de havo, voorwaardelijk tot de pabo zijn toegelaten.

Figuur 1 Voorwaardelijk toegelaten naar vooropleiding, totaal voltijd en deeltijd/duaal. N=7887, o.b.v. 21 instellingen. Bron: instellingsverslagen.

Dit spoort met de interviews waarin het studenten dat bij de start van de pabo nog één of meer toetsen moet halen op ruwweg tussen een *derde deel tot maximaal de helft* van alle eerstejaars studenten is gemeld.

Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten wisselt per pabo

Het aandeel studenten dat nog een of meer toetsen moet halen, wisselt nogal per pabo, zo blijkt uit de interviews. De geïnterviewde pabo's die een relatief *laag* aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten noemen, hebben twee mogelijke verklaringen daarvoor. Ten eerste is ingebracht dat de pabo in de voorlichting sterk nadruk heeft gelegd op het belang van het halen van de toetsen voor de poort. Ten tweede is meermaals door de betrokken pabo's ook verwezen naar de specifieke kenmerken van hun studenten. Dat kan gaan om een relatief laag aandeel mbo-ers (die het vaakst voorwaardelijk worden

⁵ Afleggen van een toets kan op veel momenten. Bij een start aan de pabo in september zijn er meerdere toetsdata per maand in de maanden april, juni, juli en augustus. Bij een start met de pabo in februari zijn er meerdere toetsdata per maand in de maanden oktober, november, december en januari.

toegelaten) of om de specifieke aard van de studentengroep, die bijvoorbeeld vanwege de signatuur/denominatie van de pabo meer dan gemiddeld kan bestaan uit serieuze of relatief 'gezeglijke' studenten die de adviezen van de pabo ook daadwerkelijk ter harte nemen.

Afspraken met voorwaardelijk toegelaten studenten

In de interviews is aangegeven dat de voorlichting aan en de begeleiding/ondersteuning van de voorwaardelijk toegelaten studenten snel na de start van het eerste studiejaar worden opgepakt. Doorgaans voert de mentor (of tutor of studietoetscoach of een vergelijkbare persoon) persoonlijke gesprekken met voorwaardelijk toegelaten studenten, waarin er aandacht is voor de toelatingseisen. Ook in contacten daarna blijft de studiebegeleider normaliter checken wat de voortgang is op de nog af te leggen toetsen of het portfolio. Voorts zijn er aan het begin van het studiejaar bijeenkomsten waarin de toelatingseisen nog eens worden toegelicht en waarin ook de ondersteuning die de pabo (en anderen) in het eerste jaar kan bieden, wordt beschreven. Studenten krijgen ook per mail deze informatie aangereikt.

Ondersteuningsaanbod

De meeste geïnterviewde pabo's hebben een eigen ondersteuningsaanbod voor voorwaardelijk toegelaten studenten, in de vorm van extra onderwijs-/trainingsuren waarin meestal accent ligt op studiebegeleiding en studievaardigheden en waarin soms ook vakinhoud wordt gegeven. Bij de meeste pabo's is het ondersteuningsprogramma bedoeld als ondersteuning van de zelfstudie van een student die zich voorbereidt op de meerkeuzetoetsen. Bij de pabo's die hun studenten ook gelegenheid geven om via een portfolio aan de toelatingseisen te voldoen, zijn het ondersteuningsprogramma en de begeleiding (en toetsing) daarop aangepast.

In de eerste bijeenkomst wordt er meestal aandacht besteed aan waar de student staat, zodat die een eigen studieplan kan maken om alsnog te voldoen aan de toelatingseisen. Voor studenten die meerdere toetsen moeten maken, is het volgens geïnterviewden wel een uitdaging voor hen om het georganiseerd te krijgen in de tijd. De bijeenkomsten zijn ofwel wekelijks (gedurende een korte of langere periode) of bestaan uit wat langere bijeenkomsten die bijvoorbeeld in totaal vijf keer worden aangeboden, zoals een serie van vijf driewekelijkse bijeenkomsten per vak bij een pabo. De vakdocenten van de pabo verzorgen en begeleiden deze bijeenkomsten. Bij sommige geïnterviewde pabo's verzorgt de vakdocent op verzoek persoonlijke begeleiding en is er voor het overige geen gezamenlijk ondersteuningsprogramma vanuit de pabo. Ook bij de andere pabo's kunnen overigens studenten met vakinhoudelijke vragen bij de vakdocent aankloppen, stellen geïnterviewden.

Formatief toetsen: informerende waarde van de toetsen voor de poort

De toelatingstoetsen voor de poort hebben ook een functie om inzicht te geven (formatief toetsen) in waar de aspirant student staat wat betreft kennis van geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek. De pabo's hebben geen direct inzicht in de resultaten van individuele studenten op de toelatingstoetsen. Vakdocenten kunnen dus niet direct zien op welke inhoudelijke thema's een aspirant student onvoldoende scoort. Studenten krijgen wel inzicht in hun toetsresultaten in de vorm van een mail met feedback op de gemaakte toets. Die feedback verduidelijkt op welke kennisthema's ze zich bij een herkansing beter moeten voorbereiden. Die inhoud van die mail kunnen studenten in principe delen met hun vakdocent bij de pabo, maar ze kunnen ook besluiten dit niet te doen. Er zijn via de websites van Cito en goedvoorbereidnaardepabo.nl voorts diverse *oefentoetsen* beschikbaar, waarin vragen thematisch zijn geordend, die inzicht kunnen geven in kennishiaten.

Ondersteuningsprogramma is facultatief

De geïnterviewde pabo's laten de keuze aan de student wanneer zij de toetsen willen halen, maar benadrukken wel in de persoonlijke begeleiding dat het verstandig is om *zo snel mogelijk* te voldoen aan de toelatingseisen om de druk daarvan snel weg te halen. Het is per saldo echter de verantwoordelijkheid van

de student zelf om hiermee aan de slag te gaan. Enkele geïnterviewde pabo's sturen er gericht op, ook met de inrichting en de planning van het ondersteuningsprogramma, dat alle studenten in principe uiterlijk 1 februari voldoen aan de toelatingseisen. Bij die pabo's zijn de zaakvakken ingeroosterd in het tweede semester, zodat in principe alle studenten die in jaar 1 de zaakvakken gaan volgen aan de pabo, voldoen aan de toelatingseisen. Bij deze pabo's weten studenten hierdoor ook al halverwege het jaar of ze mogen blijven. Deze aanpak lijkt de gelijke start van alle studenten bij de behandeling van de zaakvakken in het pabo-curriculum te bevorderen. Bij deze pabo's zijn er (hierdoor) ook minder zorgen bij de vakdocenten over het kennisniveau bij studenten.

Deelname ondersteuningsprogramma in 1e jaar is vaak laag

Veel geïnterviewde pabo's melden dat de deelname aan het eigen ondersteuningsprogramma als voorbereiding op de meerkeuzetoetsen laag is. Ook is er weinig gebruik van persoonlijke begeleiding. Daarbij wijzen de geïnterviewden er op dat er landelijk ook een ondersteuningsaanbod is. De vaak lage deelname aan het eigen ondersteuningsprogramma komt volgens geïnterviewden mede doordat de lessen extra curriculaire en meestal niet verplicht zijn. Veel pabo's melden hierbij dat studenten vaak al lange dagen maken en een vol programma hebben en dat studenten ook andere keuzes moeten maken. Bij een pabo die de mogelijkheid biedt om via een portfolio aan de toelatingseisen te voldoen, is de deelname aan het ondersteunende programma wel verplicht voor de studenten die voor het portfolio kiezen.

De plek van het ondersteuningsprogramma in het rooster lijkt een verschil te maken voor de deelname. Bij veel pabo's is het ondersteuningsprogramma ingeroosterd aan de 'randen van de dag', zoals om 18 uur. Dat bevordert de deelname volgens geïnterviewden niet. Een pabo meldt dat de ondersteuningslessen geschiedenis wel goed worden bezocht doordat deze 'normaal' zijn ingeroosterd. De ondersteuningslessen aardrijkskunde bij deze pabo worden minder goed bezocht, waarschijnlijk omdat die minder gunstig ingeroosterd zijn. Ook kan de ervaren urgentie een verschil maken. Een pabo meldt dat de 'crashcourse' in het tweede semester goed wordt bezocht, omdat die heel gericht toewerkt naar de laatste toetskans.

2.4 Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment

De geïnterviewden bij pabo's zien dat het experiment een vrij grote tot grote impact heeft op de voorwaardelijk toegelaten studenten. Doordat studenten nog niet voldoen aan de toelatingseisen, ervaren zij vaak onzekerheden en extra spanning en stress. Richting het einde van jaar 1 kan die spanning in individuele gevallen hoog oplopen, als studenten nog steeds niet voldoen aan de toelatingseisen. Dat geldt met name voor de studenten die nog twee of drie toetsen moeten halen. Voor hen noemen geïnterviewden het traject vaak 'erg pittig'. Dat zijn vaak studenten met mbo als vooropleiding die volgens geïnterviewden ook minder gewend zijn aan zelfstudie (wat voor het halen van de toetsen wel nodig is).

Veel geïnterviewden melden dat ze ook in het eerste studiejaar sommige studenten lastig kunnen bereiken met informatie over de toelatingseisen. Ze zien ook veel uitstelgedrag bij studenten. Een substantieel deel of soms - volgens geïnterviewden - het grootste deel van de studenten richt zich hierdoor pas laat op de toetsen, ondanks dat alle pabo's stimuleren om snel aan de toelatingseisen te voldoen. Een ander deel van de geïnterviewden echter ziet juist vrij *weinig uitstelgedrag* ten aanzien van de toetsen en heeft eerder zorgen dat studenten te sterk voorrang geven aan de toetsen boven de rest van het curriculum. Een geïnterviewde stelt hierbij dat sommige studenten het reguliere pabo-programma relatief verwaarlozen, omdat ze druk zijn met de toetsen. Dat doen die studenten omdat ze de toelatingstoetsen volgens geïnterviewden zien als meest direct bepalend voor hun toekomst aan de pabo.

Stress en druk kunnen volgens geïnterviewden zo hoog oplopen doordat het pabo-programma in het eerste jaar sowieso vol en druk is, studenten ook de rekentoets (wiscat) moeten halen en studenten ook moeten

wennen aan een nieuwe omgeving en een nieuw leven. Alles wat daar bovenop komt, kan voor studenten voelen als een grote last, zo stellen geïnterviewden. De factor stress kan er ook voor zorgen dat studenten (sterker) gaan twijfelen aan de pabo.

Samengevat beeld bij pabo's van de impact op studenten

De interviews en de voortgangsverslagen van alle pabo's (per 1 maart 2024) geven samengevat het volgende beeld van de impact van het experiment op studenten, zoals pabo's dat zien:

- Studenten die nog twee of drie toetsen moeten halen, ervaren vrijwel *allemaal* een extra belasting, extra stress en onzekerheid over de voortzetting van hun opleiding. Meerdere pabo's beschrijven dat voor sommige studenten de toetsen 'verlamdend' werken en studenten angst hebben om de toelatingstoets niet te halen. Vaak is daarbij een 'zwaard van Damocles' genoemd dat studenten boven zich voelen hangen. Studenten kunnen groeiende motivatieproblemen krijgen ('waar doe ik het nog voor als ik straks toch moet stoppen?') en ronden andere vakken soms niet meer af om tijd en aandacht vrij te maken voor de toelatingstoetsen.
- Bij de studenten die na de start van de pabo nog maar één toets hoeven te halen, wordt vaak vanuit de pabo's gemeld dat voor hen de extra belasting, stress en onzekerheid wel meevalt. Maar ook is gemeld dat in die groep er net zo goed stress en onzekerheid kunnen zijn of dat soms juist de druk relatief groot is, bij studenten die alleen nog moeten slagen voor de toets die ze het moeilijkst vinden.
- Meermaals is opgemerkt dat *deeltijd* studenten met name moeite met de toelatingseisen kunnen hebben, doordat deze gemiddeld oudere studenten vaak al lange tijd geen onderwijs meer hebben genoten in de zaakvakken. Ook kan meespelen dat de deeltijd studenten meer verplichtingen hebben naast de studie (zoals werk en gezin) dan voltijdse studenten.
- Soms wordt tussen de havisten en de mbo-ers wel en soms amper een verschil gezien. Soms is gemeld dat havisten vaak snel en probleemloos de eerste toetskansen benutten. Vaakst genoemd echter als bepalend voor het stressniveau is het *aantal* nog te behalen toetsen (wat voor de studenten met mbo als vooropleiding gemiddeld wel hoger ligt dan bij de havisten). Havisten die nog twee toetsen moeten halen, kunnen daar dan net zo onzeker over zijn als mbo-ers die nog twee toetsen moet halen. Dit is in lijn met de resultaten van de studentenenquête (zie ook hoofdstuk 3); het overgrote deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten - bij zowel de mbo-ers als de havisten - meldt dat de toelatingstoetsen hen stress bezorgt. En driekwart van de mbo-ers en ruim de helft van de havisten meldt dat ze vertraging oplopen bij andere pabo-onderdelen, doordat ze zich moeten voorbereiden op de toelatingstoetsen.
- Het beeld is hierbij ook dat minder voor de pabo gemotiveerde studenten de toetsen het vaakst uitstellen. Dat heeft dan het risico dat het nog steeds moeten voldoen aan de toelatingseisen een steeds belangrijkere extra overweging wordt om te stoppen met de pabo.
- Vaak is opgemerkt dat veel studenten die nog twee of drie toetsen moeten halen, zich niet goed tegelijkertijd op het reguliere pabo-programma en op de toelatingstoetsen kunnen richten. Men ziet dan dat studenten in het eerste semester een *keuze* maken: ofwel ze richten zich op de toelatingstoetsen en verwaarlozen de reguliere pabo-onderdelen, ofwel ze richten zich op de reguliere pabo-onderdelen, maar negeren dan de toelatingstoetsen. Focus op beiden blijkt voor veel studenten lastig. In beide gevallen komen deze studenten in de tweede helft van het studiejaar in de problemen. Sommige van deze studenten staken voortijdig de opleiding, omdat zij denken de toetsen toch niet te gaan halen. Andersom komt ook voor: studenten die zich op de toelatingstoetsen focussen en die ook halen, maar daardoor te weinig reguliere onderdelen uit het 1e semester behalen. Deze studenten beginnen dan met een achterstand aan het 2e semester en zien dan soms geen perspectief meer op een positief (bindend) studieadvies. Ook ziet men bij de pabo's studenten die nog toetskansen hebben, maar die zich toch voor 1 februari uitschrijven

omdat ze vrezen de toetsen niet te halen, waardoor ze niet meer bij dezelfde instelling opnieuw zouden mogen beginnen. Dat kan ook gaan om studenten die er verder wel goed voor staan in hun pabo-studie.

- Voorts wordt een impact op het welzijn en de sociale relaties met andere studenten gezien. Voorwaardelijk toegelaten studenten willen zich wel verbinden aan de nieuwe studie en aan de nieuwe studiegenoten, maar ze weten niet zeker waarvoor ze dat dan doen omdat ze niet weten of ze mogen blijven.
- Opgemerkt is ten slotte dat de voorwaardelijk toegelaten studenten meestal niet minder gemotiveerd lijken voor de pabo dan andere studenten.

Verschillen tussen pabo's in uitstelgedrag

Uit de interviews blijkt voorts dat uitstelgedrag ten aanzien van de toelatingstoetsen kan wisselen tussen pabo's. Een pabo meldt bijvoorbeeld dat daar de afspraak is dat de verplichte rekentoets (wiscat) in het eerste semester gehaald moet zijn. Het effect daarvan is dat een deel van de studenten dan de aandacht voor de toelatingstoetsen naar het tweede semester verschuift. Ook bij andere pabo's is genoemd dat eerst de aandacht van studenten uitgaat naar de wiscat toets. Na december kijken de studenten dan vaak pas naar de toelatingstoetsen. Dat kan dan alsnog veel druk en stress opleveren, met name als die studenten nog drie toetsen moeten maken. Een (klein) deel van de studenten stelt (de voorbereiding op) de laatste toetskans volgens geïnterviewden tot het allerlaatste moment uit; dat kan eind augustus zijn, als het nieuwe studiejaar op beginnen staat. Al genoemd is dat er anderzijds ook pabo's zijn die er sterk op sturen dat alle studenten in principe uiterlijk 1 februari voldoen aan de toelatingseisen. Daar komt uitstelgedrag dan dientengevolge minder voor.

Extra studietijd vanwege de toetsen

Hoeveel tijd studenten concreet kwijt zijn aan de toelatingseisen, wisselt volgens geïnterviewden sterk tussen studenten. Per toets kunnen sommige studenten er meer dan 20 uur in stoppen en een portfolio kan per vak wel zo'n 40 uur kosten. Voor alle drie de vakken (dit geldt in principe alleen voor studenten die van mbo komen) kan dan de totale extra belasting voor een student oplopen tot meer dan 100 uur.

Op dit punt kunnen we eveneens alvast kijken naar de resultaten van de studentenenquête. Daaruit blijkt dat de voorwaardelijk toegelaten pabostudenten met een mbo-diploma naar eigen schatting gemiddeld 65 uur nodig hadden om tijdens het eerste jaar alsnog te voldoen aan de toelatingseisen. De havisten geven gemiddeld aan dat zij 27 uur nodig hebben/hadden, met de kanttekening dat havisten gemiddeld gezien minder toetsen hoeven te doen dan de studenten met mbo als vooropleiding.

Aandeel studenten dat einde van studiejaar één of meer toetsen niet haalt

Onverlet het uitstelgedrag melden geïnterviewden dat uiteindelijk maar een klein aantal studenten met de pabo moet stoppen, louter vanwege het niet in het eerste pabo-jaar kunnen voldoen aan de toelatingseisen. Dat gaat bij de meeste pabo's naar schatting om een handjevol studenten. Dit zijn dus studenten die hadden door gekund naar het tweede pabo-jaar en dat ook wilden, maar dat niet kunnen enkel vanwege het niet voldoen aan de toelatingseisen. Dit kan volgens geïnterviewden soms leiden tot 'schrijnende' gevallen. Als deze studenten al voor de klas hebben gestaan en de studie voor het overige goed gaat, kan het volgens sommige geïnterviewden ook 'oneerlijk' voelen.

2.5 Extra belasting voor de pabo

Ook de impact van het experiment op de pabo zelf wordt door veel geïnterviewden groot genoemd. Het experiment kost volgens hen ten eerste extra tijd vanwege de voorlichting over de regels. Dat is echter vaak een beperkte last, omdat deze inspanningen grotendeels zijn ingebed in reguliere voorlichtingsuren, zoals de reguliere aanwezigheid van docenten op open dagen waar ze voorlichting geven. Voorts kost het experiment extra tijd voor de administratie van studenten en voor de interne afstemming en organisatie

rondom toetsen en herkansingen. Ten slotte is extra tijd nodig aan docent-uren, voor de individuele ondersteuning van studenten en voor het ondersteuningsprogramma voor alle voorwaardelijk toegelaten studenten. Dat programma vergt vaak zo'n 25-30 uur per vakdocent en soms is 60 tot 80 uur extra werklast per vak genoemd. Per saldo beoordelen de geïnterviewde pabo's de extra belasting als gevolg van het experiment soms als redelijk beperkt, maar soms is opgemerkt dat men in totaal 'heel veel extra tijd' kwijt is, in de orde van grootte van honderden uren. Met name is opgemerkt dat het experiment *onevenredig* veel tijd kost. Dat komt ook doordat in de beleving van pabo's de regels vaak veranderden, wat intern voor verwarring en onrust zorgde. Belangrijke kanttekening is hiermee anderzijds ook dat sommige geïnterviewden melden dat vanwege aanloopp problemen en aanpassingen de belasting in de afgelopen paar jaar met name groot was; men verwacht dat in de komende jaren de werkdruk als gevolg van het experiment kan dalen. Dat betreft dan vooral de uren die nodig zijn voor interne afstemming en administratie.

De voortgangsverslagen per 1 maart 2024 van alle pabo's geven een overall beeld. *Gemiddeld* wordt de volgende extra ureninzet genoemd:

Docenturen	210 uren
Administratieve last en interne afstemming	290 uren
Communicatie	<u>40 uren</u>
Totaal	540 uren

Verschillen in ureninzet tussen pabo's zijn zeer groot

Opvallend is - zowel in de interviews als de voortgangsrapportages - dat de verschillen tussen pabo's qua opgegeven extra uren zeer groot zijn. Een verschil is er allereerst tussen pabo's die hun studenten de gelegenheid bieden om met een *portfolio* te voldoen aan de toelatingseisen en de pabo's die hun studenten enkel verwijzen naar de meerkeuzetoetsen. Sommige pabo's die met een portfolio werken melden een relatief grote ureninzet, maar andere pabo's die met het portfolio werken melden dan weer geen grote ureninzet. Dat komt mede doordat het aantal portfolio-studenten sterk wisselt tussen pabo's; portfolio-studenten kunnen relatief veel individuele begeleiding vergen. Ook tussen de pabo's die niet met een portfolio werken, wisselt het aantal opgegeven extra uren vanwege het experiment sterk.

De in de voortgangsrapportages genoemde urenbelasting voor de pabo is in het algemeen ook (een stuk) hoger dan in de interviews spontaan is genoemd. Dat kan komen doordat men voor de voortgangsrapportages een uitgebreidere inventarisatie heeft gemaakt van benodigde uren. Verschillen tussen pabo's ontstaan hierbij ook doordat enkele pabo's zelf geen ondersteuningsprogramma aanbieden en studenten voor ondersteuning verwijzen naar het landelijk aanbod via de website goedvoorbereidnaardepabo.nl. Verschillen ontstaan voorts doordat pabo's verschillen in de mate waarin ze bepaalde uren meetellen. Sommige pabo's tellen bij de docenturen alleen de verzorgde lessen mee, anderen tellen ook de voorbereidingsuren mee en sommigen tellen ook de tijd mee waarin docenten vragen van individuele studenten beantwoorden. Bij de administratie & interne afstemming tellen sommige pabo's alleen de uren mee waarin concreet geadmistreerd wordt, andere pabo's tellen bijvoorbeeld ook de uren van leidinggevenden mee die overleggen over het experiment. Enkele pabo's geven nadrukkelijk aan dat het *onmogelijk* is om alle extra uren in te schatten, die vanwege het experiment nodig zijn, omdat het gaat om vele uurtjes die verstopt zijn in interne overleggen en in reguliere taken. Die pabo's doen dan geen concrete opgave van uren. Lastig bij het exact bepalen van de extra urenlast als gevolg van het experiment is daarbij dat veel van die uren in de reguliere werkdag wegvallen. De opgegeven uren geven hiermee vaak meer een beeld van de extra *werkdruk* (extra dingetjes die betrokkenen deels of geheel binnen de reguliere werkdag doen). Die uren zijn hierdoor niet zo maar te vertalen naar een concrete behoefte aan extra personele capaciteit.

2.6 Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo

Tussen 2015 (de invoering van de harde toelatingseisen) en 2022 (de versoepelde, voorwaardelijke toelating) was er de situatie dat alle eerstejaars studenten via een toets hadden aangetoond dat ze over voldoende basiskennis over de drie zaakvakken beschikten. Daardoor konden de pabo's bij de behandeling van de zaakvakken in het pabo-curriculum na 2015 het accent leggen op vakdidactiek en veel minder of niet op inhoudelijke kennis. Bij de meeste geïnterviewde pabo's is dan ook na 2016 de behandeling van vakkennis uit het curriculum geschrapt. In de zaakvakken in studiejaar 1 lag voortaan de focus op vakdidactiek en werd de vakinhoud dienend daaraan; pabo-studenten dragen bijvoorbeeld wel inhoud aan als voorbeelden in lesmateriaal. In de recente interviews is gebleken dat die invulling van de zaakvakken binnen de pabo niet is veranderd na de start van het experiment, ook al kan vanwege het experiment niet meer bij elke student voldoende inhoudelijke kennis worden verondersteld. De voorwaardelijk toegelaten studenten dienen veelal met zelfstudie en studiebegeleiding de kennishiaten op te vullen. Enkele geïnterviewde pabo's echter zijn ook na 2016 vakkennis blijven aanbieden en toetsen tijdens de pabo. Een geïnterviewde pabo meldt hierbij dat de eigen toetsing van inhoudelijke vakkennis op een *hoger niveau* ligt dan de toelatingstoetsen. Studenten die bij deze pabo de toelatingstoetsen halen, moeten daarna dus voor de zaakvakken nog over een iets hogere lat springen.

De tijdlijn wat betreft de basiskennis voor de zaakvakken is hiermee als volgt:

Tot 2015	Inhoudelijke kennis van de zaakvakken is onderdeel van het pabo-curriculum en wordt tijdens de pabo getoetst.
2015-2021	Vakkennis wordt voor de poort getoetst en is bij de meeste pabo's uit het curriculum verdwenen en wordt na de poort niet getoetst.
Vanaf 2022	Vakkennis is bij de start van de pabo niet geborgd en dient indien nodig met zelfstudie te worden bijgespijkerd en wordt in jaar 1 voor de voorwaardelijk toegelaten studenten getoetst.

Met name voor de vakdocenten is de positie en het belang van basiskennis een belangrijk thema.

Samengevat hebben geïnterviewden hierover het volgende ingebracht:

1. Een veel gemaakte opmerking, die eigenlijk betrekking heeft op toelatingstoetsen in het algemeen, is dat toetskennis nog niet betekent dat een student beschikt over levende, parate kennis. Veel geïnterviewden vinden dat de toelatingstoetsen uitnodigen tot '*zweten - meten - en snel weer vergeten*'. Dat wil zeggen dat studenten de toetsen kunnen halen (met gerichte voorbereiding), maar dat daarna kennis en inzicht al snel weer kunnen wegzakken. Sommige studenten beheersen de vakinhoud ook na toetsing 'totaal niet', volgens sommige geïnterviewden. Kennis blijft volgens geïnterviewden alleen levend als studenten gedurende de pabo en daarna met de inhoudelijke stof blijven werken. De toetsen zien veel geïnterviewden al met al eerder als een voorspeller van studiesucces dan als een adequate indicator van het kennisniveau van studenten.
2. Meermaals is ook genoemd dat de inhoudelijke kennis bij studenten die *geen* toelatingstoets hoeven te doen voor een vak, soms ook niet overhoudt. De meeste vakdocenten zien wel dat studenten die eindexamen hebben gedaan in een vak over meer kennis beschikken dan andere studenten. In het algemeen echter vinden geïnterviewden dat het kennisniveau bij studenten over een brede linie omlaag is gegaan. Niet duidelijk is waar dat aan ligt, het kan ook samenhangen met de COVID-19 pandemie.
3. In dit verband valt sommige geïnterviewden op dat de (voorwaardelijk toegelaten) studenten die bezig zijn of waren met een *portfolio*, wel meer beklijvende kennis en inzichten lijken te verwerven, doordat ze actiever met de vakkennis werken. Als nadeel van het portfolio noemen

veel vakdocenten wel dat studenten in hun portfolio niet alle inhoudelijke thema's per vak hoeven te behandelen, zodat er een reëel risico is op hiaten binnen de brede kennisthema's voor een vak.

4. Bij het lopen van stages zien de vakdocenten dan weer weinig of geen verschillen tussen groepen studenten, voor zover studenten al in de gelegenheid komen om lessen in een zaakvak te verzorgen op een stageschool. Het accent ligt tijdens de stage op vakdidactiek in de lessen, parate kennis hoeven studenten tijdens een stage doorgaans niet te hebben.

Per saldo merken veel geïnterviewde vakdocenten in de klas weinig of geen verschillen tussen groepen studenten. Studenten vormen sowieso al een brede en diverse groep. Er is vaak ook geen invloed te merken op de studiesfeer vanwege verschillen in vakkennis. Dat komt ook doordat het in de pabo-lessen zelden over de inhoud gaat en met name over vakdidactiek en didactische werkvormen. Daar kunnen bijvoorbeeld studenten die van een mbo-opleiding onderwijsassistent komen, juist goed in zijn.

Sommige vakdocenten zien wel dat verschillen in kennis doorwerken in de klas. Dat kan bijvoorbeeld opspelen bij groepsopdrachten, waarbij de reeds toegelaten studenten vaker de inhoud bij de didactiek moeten invullen en ook in de presentatie vaker het voortouw nemen. De voorwaardelijk toegelaten studenten hebben dan minder een bijdrage. Als zichtbaar effect van het experiment is soms ook gemeld dat de voorwaardelijk toegelaten studenten minder tijd hebben voor bepaalde vakken, omdat ze bezig zijn met de toelatingseisen en daardoor sowieso wat minder actief kunnen zijn in werkgroepen of gezamenlijke projecten.

Alles afwegende vinden veel geïnterviewde vakdocenten dat in het voorbereidend onderwijs er meer aandacht zou moeten gaan naar kennis van de zaakvakken, zodat studenten met gemiddeld meer inhoudelijke bagage en begrip bij de pabo starten. De vakdocenten vinden echter zoals gezegd ook dat als je die vakkennis niet levend houdt, het snel wegzakt. Ideaal zou daarom volgens hen zijn als aankomend studenten zich inhoudelijk voorbereiden op de pabo, hetzij via het reguliere mbo of vo, hetzij via toelatingstoetsen, waarna de pabo het stokje kan overnemen en de vakkennis levend kan houden gedurende de pabo. Om deze reden blijft een discussiepunt of en in hoeverre de vakinhoud weer een plek moet krijgen in het pabo-programma. Er zijn zoals gezegd pabo's die vakkennis na 2015 zijn blijven toetsen en ook pabo's die dit weer willen gaan doen, omdat het kennisniveau is gedaald. Andere pabo's zouden, blijkens de interviews, ook graag meer inhoudelijke lessen willen geven aan alle studenten, maar de ruimte in het curriculum is daarvoor wel beperkt.

Impact op de relaties tussen studenten

Ten slotte melden sommige geïnterviewden nog dat het experiment een impact kan hebben op de *relaties tussen studenten*, doordat de voorwaardelijk toegelaten studenten onzeker kunnen zijn over hun toekomst bij de pabo. Jaar 1 is vanwege de toelatingseisen volgens sommige geïnterviewden wat meer een (dreigende) afvalrace geworden, wat voor onrust zorgt. Op de relaties tussen de studenten kan hierdoor een rem zitten, zo lang studenten nog niet definitief toegelaten zijn. Dit blijkt ook uit de resultaten van de studentenenquête, met name bij de studenten met mbo als vooropleiding (zie hoofdstuk 3).

2.7 Samenwerking met het mbo en met andere hogescholen

Als positief aspect van de toelatingseisen noemen veel geïnterviewden dat de samenwerking tussen de pabo en het mbo is verbeterd en dat daardoor ook de voorbereiding van mbo-studenten op de pabo is verbeterd. Er wordt samengewerkt ten behoeve van de keuzedelen die voorbereiden op de pabo en bij de ontwikkeling en uitvoering van de portfolio-benadering waarmee mbo-studenten kunnen aantonen te voldoen aan de toelatingseisen (de '*pilot mbo-hbo*' waarmee toelating op basis van een portfolio mogelijk is). Voorbeeld is een pabo die samenwerkt met docenten van een mbo-instelling waarbij gezamenlijk een programma wordt

verzorgd dat voorbereid op de pabo, waarbij studenten opdrachten uitwerken in een portfolio. Een mbo-instelling herbergt doorgaans geen docenten die alle vakvakken kunnen geven, daarvoor is een vakdocent van de pabo (of vanuit het voortgezet onderwijs) nodig. Op basis van het portfolio wordt vervolgens een advies gegeven of een student klaar is om naar de pabo te gaan. Als een student op alle drie de vakgebieden een voldoende scoort, kan die regulier instromen aan de pabo.

Geïnterviewde vakdocenten van de pabo zijn vaak (deels) positief over de pilot met een portfolio. De route via een mbo-keuzedeel in combinatie met een portfolio wordt voor studenten minder belastend gevonden dan de route via meerkeuzetoetsen. En de groep die een portfolio vult, heeft volgens hen in het algemeen ook een betere startbasis dan andere mbo- studenten voor de pabo.

Veel geïnterviewden zetten ook kanttekeningen bij de portfolio-benadering. Ten eerste vinden zij het een nadeel dat mbo-studenten in deze pilot slechts een deel van de kennisthema's per vak (in plaats van alle kennisthema's per vak die elk terug komen in de meerkeuzetoetsen) hoeven uit te werken. Daardoor is het onzeker of er bij studenten genoeg vakkennis is in de breedte. Lastig bleek voorts om de portfolio's te beoordelen en om daarbij concreet te toetsen of de student op thema's inderdaad voldoende kennis heeft. Hoe dat toetsen precies moest, zorgde voor onduidelijkheid. Ook wordt de portfolio-benadering fraudegevoelig gevonden, doordat niet zeker is of de student zelf het complete portfolio samenstelt. Opgemerkt is ook dat de organisatie van het portfolio zou moeten verbeteren, waarbij er behoefte is aan een landelijk kader voor het mbo-portfolio, waardoor er meer eenheid in de voorbereiding op de pabo kan komen.

Veel geïnterviewden vinden het vooral belangrijk om de voorbereiding in mbo verder te verbeteren en te streven naar een drempelloze doorstroom vanuit de keuzedelen. Daarin willen pabo's veelal intensiever samenwerken met het mbo, zodat elke mbo-er regulier toelaatbaar wordt voor de pabo. Daarbij is opgemerkt dat het ook goed zou zijn om de voorbereiding op de pabo voor *havisten* te verbeteren. Ook havisten kunnen behoefte hebben aan meer begeleiding of de mogelijkheid krijgen om met een portfolio te werken. Een van de geïnterviewde pabo's bijvoorbeeld wil voor havisten een zomercursus invoeren, zodat ook havisten zich beter kunnen voorbereiden op de pabo.

Samenwerking met andere hogescholen

Uit de interviews blijkt dat de samenwerking en kennisdeling tussen pabo's rondom het experiment niet groot is; sommige pabo's in dezelfde regio stemmen hun aanpak en beleid wel onderling af. Binnen het LOBO (het landelijk overleg van de pabo's) is het experiment ook een regelmatig bespreekpunt. Een vaker terugkerende opmerking is daarentegen dat pabo's het jammer vinden dat de verschillende pabo's andere aanpakken kunnen hebben of andere mogelijkheden bieden aan hun studenten wat betreft de toelating, ondersteuning en toetsing (wel of geen portfolio) en dat er te weinig eenheid is in het handelen. Vaak gemaakte opmerking is daarom dat het - gechargeerd gesteld - minder uitmaakt hoe de toelating geregeld is, als het maar voor alle pabo's op dezelfde manier geregeld is.

2.8 Impact van het experiment op de instroom en uitval

Hoofdstuk 4 bevat een nadere analyse, op basis van landelijke data, van de samenhang van het experiment met de instroom van nieuwe studenten aan de pabo's en de uitval na het eerste studiejaar. In de voorliggende paragraaf ligt de focus op de resultaten van de interviews. Kanttekening hierbij is dat in veel interviews de geïnterviewden geen compleet of actueel beeld van de instroom en het rendement voor zich hadden liggen. De exacte cijfers daarover zijn veelal later - na de interviews - alsnog aangeleverd in de voortgangsrapportages per 1 maart 2024. De onderstaande input is derhalve deels gebaseerd op percepties en voorlopige beelden bij pabo's.

De meeste geïnterviewden stellen dat noch de instroom noch de uitval van studenten wezenlijk zijn veranderd *vanwege* het experiment. Wel stellen zij dat voor *individuele* studenten het experiment wel een extra kans op instroom aan de pabo biedt, doordat studenten extra tijd krijgen om de toetsen te halen. Hierbij wijzen geïnterviewden er ook op dat momenteel mbo-opleidingen keuzedelen hebben die beter dan voorheen voorbereiden op het hbo en specifiek op de pabo. Er zouden hierdoor per saldo eigenlijk meer mbo'ers aan de pabo kunnen starten, maar men ziet dat bij de instroom vooralsnog dus niet goed terug.

Veel geïnterviewden zien ook geen signalen dat de doelgroep van of de instroom aan de pabo qua samenstelling is veranderd na het experiment. Daarbij melden zij dat de instroomcijfers altijd per jaar *fluctueren*, waarbij het vaak onduidelijk is waaraan dat ligt. Op wat langere termijn zou hierdoor de impact van het experiment op de instroom mogelijk wel zichtbaar kunnen worden. Maar in het algemeen stellen veel geïnterviewden dat het imago en het niveau van de pabo in de afgelopen jaren beïnvloed zijn door een samenstel aan maatregelen en toetsen, waaronder ook de wiscat. Het lopende experiment met de toelatingseisen lijkt daar (vooralsnog) beperkt invloed op te hebben.

Doordat de instroom per jaar en per pabo fluctueren, zijn er geïnterviewde pabo's die na het experiment wel een groei van de instroom zien, maar daarbij ook de uitval hebben zien groeien. Per saldo houdt men dan onder de streep amper of geen extra studenten over. Bij sommige pabo's nam na het experiment de uitval in aantallen wat meer toe dan de instroom, waardoor er na jaar 1 minder studenten dan voorheen overbleven. Wat daarvan de oorzaken zijn, is echter nu niet te zeggen.

Moeten stoppen enkel vanwege de toelatingseisen

Zoals gezegd schatten geïnterviewden de uitval die *rechtstreeks* een gevolg is van het niet voldoen aan de toelatingseisen laag in, hooguit een handjevol studenten. Dit zijn dus studenten die in principe door hadden gekund naar het tweede pabo-jaar en dat ook wilden. Bij deze groep zien geïnterviewden dat deze studenten het deels opnieuw proberen via een inschrijving bij een andere pabo, waardoor deze studenten niet allemaal verloren zijn voor de pabo. De regelgeving op dit punt noemen sommige geïnterviewden onduidelijk; duidelijk is wel dat deze studenten moeten stoppen op de eigen pabo, maar de mogelijkheden elders zijn minder duidelijk.

Bij de overige stoppers of studie-switchers hebben de geïnterviewden de indruk dat er meer of andere overwegingen dan de toelatingseisen speelden; deze studenten waren vaak zonder de toelatingseisen ook wel gestopt met de pabo. Geïnterviewden vinden het echter wel aannemelijk dat bij een deel van deze studenten de extra druk om te voldoen aan de toelatingseisen een rol heeft gespeeld bij de beslissing om te stoppen met de pabo.

Per saldo: beeld van de impact van het experiment op instroom en uitval

De interviews leveren in zekere zin een paradox op. Vanwege het experiment is de pabo meer toegankelijk geworden voor studenten die voorheen er niet in slaagden (of er tegenop zagen) om voor de poort aan de toelatingseisen te voldoen. Toch is het beeld bij veel geïnterviewden dat het experiment niet heeft geleid tot extra instroom. En ten aanzien van de uitval zien geïnterviewden dat het experiment in het eerste pabo-jaar extra stres en druk voor studenten oplevert, wat de uitval kan vergroten. Ook slaagt een (weliswaar klein) deel van de studenten er niet in om voor het einde van het studiejaar aan de toelatingseisen te voldoen. Toch zien geïnterviewden in het totaalbeeld ook bij de uitval geen duidelijke impact van het experiment.

2.9 Huidige voorkeuren ten aanzien van de toekomst van het experiment

Aan het eind van elk gesprek is aan de geïnterviewden gevraagd wat op dit moment hun voorkeur zou zijn bij het vervolg van het experiment. Bij de antwoorden speelt sterk mee dat het effect van het experiment op de *instroom* en de *uitval* als meest bepalend wordt gezien bij de beoordeling van het experiment. En juist op dat punt zien geïnterviewden (nog) weinig of geen impact en verwachten zij vaak ook niet dat dit gaat veranderen. Hierdoor is er bij geïnterviewden nu in doorsnee weinig enthousiasme voor het experiment zichtbaar. Het experiment heeft volgens hen vooral nadelen en weinig voordelen. Het leidt tot meer administratief werk voor de pabo, extra werk voor docenten, onzekerheden en stress bij de studenten, een daling van het kennisniveau bij instromende studenten, een groter risico op uitval en tot een verzwaring van het eerstejaarsprogramma.

Over hoe het dan verder moet, zijn de meningen momenteel nogal verdeeld. Een deel van het geïnterviewden wil het experiment in elk geval eerst nog verder aanzien. Het eindoordeel hangt dan bij hen zoals gezegd vooral af van de impact op extra instroom en het rendement. Elke student die extra naar de pabo getrokken kan worden, is voor hen de moeite waard. Bovendien is hierbij ingebracht dat de kinderziektes (in de vorm van aanloopproblemen, onduidelijkheden en aanpassingen) nu wel uit de aanpak zijn, waardoor de opbrengsten van het experiment mogelijk kunnen verbeteren en de nadelen verminderen. Met name ook de enkele pabo's die het experiment zo georganiseerd hebben dat de voorwaardelijk toegelaten studenten merendeels reeds in het eerste semester voldoen aan de toelatingseisen, waarna in het tweede semester de zaakvakken staan ingeroosterd, hebben weinig moeite met het experiment en willen het (vooralsnog) voortzetten. Door geïnterviewden genoemde mogelijkheden om de negatieve impact van het huidige experiment te verminderen zijn ten eerste meer druk op en motivatie voor aspirant studenten om zich goed op de toetsen voor te bereiden (ondersteund door een intensiever begeleidingsprogramma). Ook meerdere toetskansen voor de poort zouden kunnen bijdragen aan de slaagkansen voor de poort. Voorts zijn genoemd aanpakken die stimuleren of borgen dat alle voorwaardelijk toegelaten studenten *zo snel mogelijk* in het eerste studiejaar aan de toelatingseisen voldoen, zodat ze die last niet het hele jaar meeslepen. Eventueel zou de deadline om te voldoen aan de toelatingseisen kunnen worden vervroegd naar bijvoorbeeld 1 februari, voor de studenten die in september zijn gestart met de pabo.

De meeste geïnterviewden hebben een voorkeur voor de aanpak zoals die bestond voor het experiment, dat wil zeggen toelatingstoetsen voor de poort *zonder* de mogelijkheid van een voorwaardelijke toelating. Een kleiner deel ziet liever helemaal geen toelatingstoetsen, vooral omdat die toetsen niet goed borgen dat de vakinhoudelijke kennis er ook echt is (en blijft). Daarbij is ingebracht dat de huidige toelatingstoetsen vooral de algemene ontwikkeling van studenten toetsen en dat blijkt vooral lastig te zijn voor mbo'ers.

Ongeacht hoe de toelating in de toekomst geregeld moet worden, hebben veel geïnterviewden punten ingebracht die in het algemeen van belang zijn voor de toelating en voor het studietraject daarna.

1. De nauwe samenwerking met het mbo die als gevolg van de toelatingstoetsen op gang is gekomen, zou volgens alle geïnterviewden in elk geval behouden moeten worden en verder verbeterd kunnen worden.
2. De voorbereiding via een portfolio ziet een deel van de geïnterviewden als positief; doordat studenten actiever werken met de vak kennis, blijft kennis beter hangen. Wel zou een portfolio alle kennisthema's binnen een vakgebied (die wel allemaal in de toetsen aan bod komen) moeten afdekken.
3. Veel geïnterviewden, met name de vakdocenten, zouden het *optimaal* vinden als in de pabo kan worden doorgepakt op de inhoudelijk kennis van de zaakvakken, om die kennis levend te houden.

Dat is bij de meeste pabo's uit het curriculum verdwenen; de ruimte ervoor in het curriculum is beperkt.

4. Bovenal is de oproep van veel geïnterviewden om 'wat er ook wordt beslist' om dit voor alle pabo's op dezelfde manier te regelen. Er is veel behoefte aan duidelijke en vaste toelatingsregels voor alle pabo's.

3 Ervaringen bij (aspirant-)studenten

Eind 2023 is via de contactpersonen bij de pabo's een enquête uitgezet onder eerste en tweedejaars pabo-studenten. Daarin is gevraagd naar de voorbereiding op de toetsing en de ervaringen tijdens het eerste jaar wat betreft efficiëntieprogramma's en neveneffecten van de voorwaardelijke toelating.

Respons

De vragenlijst is geopend door 2.136 mensen, waarvan er 2.003 zijn gestart met de vragenlijst (eerste vraag beantwoord). De vragenlijst startte met twee controlevragen, namelijk als eerste een vraag naar toestemming voor het verwerken van antwoorden in het onderzoek en een vraag naar het startjaar van de pabo-opleiding. Voor respondenten die geen toestemming gaven en/of niet tot de doelgroep van dit onderzoek behoren omdat ze eerder dan collegejaar 2022-2023 zijn gestart met de pabo, is de vragenlijst gestopt. Hierna resteerde een bruikbare respons van 1.814. Deze groep respondenten is vergeleken met de beschikbare populatiegegevens van duo, wat betreft geslacht. Op basis hiervan is een weegfactor berekend, om de afwijking van de populatie te verkleinen (zie Tabel 4). In de overige tabellen en figuren worden de gewogen percentages weergegeven. Er is voor gekozen om respondenten die tijdens het maken van de vragenlijst zijn afgehaakt niet vooraf te excluderen.

De resultaten zijn hierna gepresenteerd in thematische paragrafen.

3.1 Achtergrondkenmerken studenten

De helft van de respondenten is afgelopen collegejaar begonnen met de pabo en 45 procent het jaar daarvoor. Deze tweede groep heeft dus al een volledig studiejaar achter de rug op het moment dat zij de vragenlijst invulden. Een klein deel van de respondenten is niet gestart met de pabo, maar heeft dit wel overwogen.

Tabel 1 Startjaar pabo-opleiding

	N	%	Gewogen %
Studiejaar 2022-2023	807	45%	45%
Studiejaar 2023-2024	910	50%	50%
Niet gestart, wel overwogen	97	5%	5%
Totaal	1814	100%	100%

De meeste respondenten hebben voor hun studie aan de pabo een havo- of mbo-diploma behaald. Een kleine groep heeft hiervoor een vwo- of andere opleiding afgerond, zoals een propedeuse hbo of wo.

Tabel 2 Hoogst behaalde diploma

	N	%	% gewogen
Mbo	771	43%	42%
Havo	791	44%	44%
Vwo	107	6%	6%
Anders	145	8%	8%
Totaal	1814	100%	100%

Van de studenten met mbo als vooropleiding heeft het grootste deel een opleiding tot onderwijsassistent gevolgd.

Tabel 3 Gevolgde mbo-opleiding (studenten met mbo als vooropleiding)

	N	%	% gewogen
Onderwijsassistent	534	69%	67%
Gespecialiseerd pedagogisch medewerker of daaraan verwant	44	6%	5%
Sport- en bewegingscoördinator	34	4%	5%
Anders	159	21%	22%
Totaal	771	100%	100%

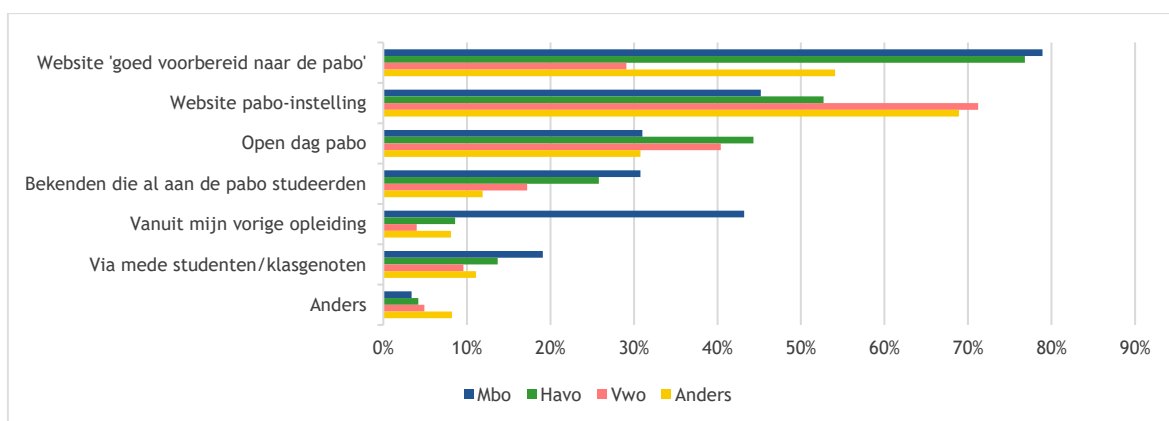
In onderstaande tabel is te zien dat er in de responsgroep relatief meer vrouwen zaten dan in de daadwerkelijke populatie. Deze afwijking is verkleind door een weegfactor toe te passen.

Tabel 4 Gender

	N	%	% gewogen
Vrouw	1544	85%	76%
Man	262	15%	23%
Non-binair / wil ik niet zeggen	8	0,5%	0,5%
Totaal	1814	100%	100%

3.2 Communicatie en kennis van de toelatingseisen

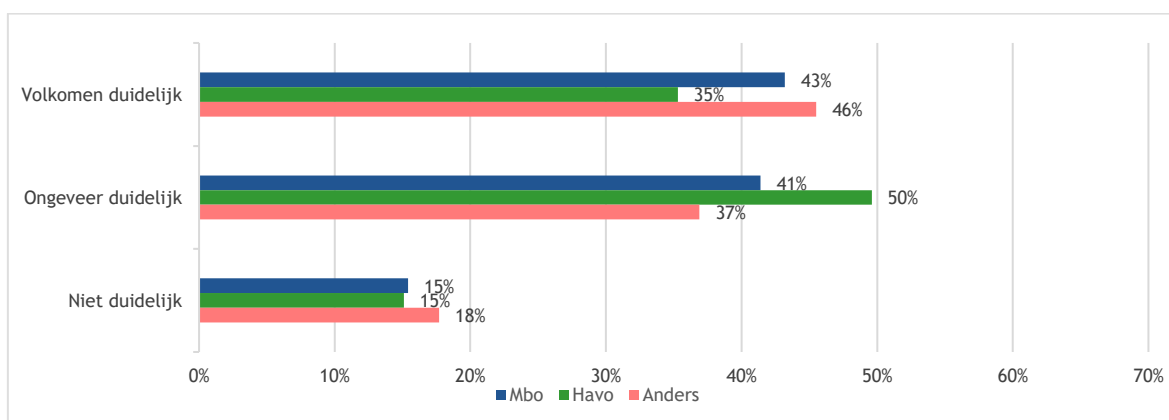
Aan alle respondenten is gevraagd hoe zij informatie over de toelatingseisen hebben gekregen, waarbij ze meerdere antwoorden konden aanvinken. Studenten met mbo als vooropleiding verkregen hun informatie het vaakst via de website 'goed voorbereid naar de pabo', via de website van de eigen pabo en vanuit hun mbo-opleiding (meestal de opleiding onderwijsassistent). Studenten met een havodiploma kregen hun informatie over de toelating eveneens het vaakst via de website 'goed voorbereid naar de pabo' en de website van de pabo, gevolgd door de open dag van de pabo. Vwo'ers haalden informatie het vaakst van de website van de pabo, gevolgd door de open dag van de pabo en pas daarna de website 'goed voorbereid naar de pabo'.

Figuur 2 Wijze waarop informatie over de toelatingseisen is verkregen (meer antwoorden mogelijk) (Mbo N=741, Havo N=744, Vwo N=106, Anders N=141)

Duidelijkheid toetskansen

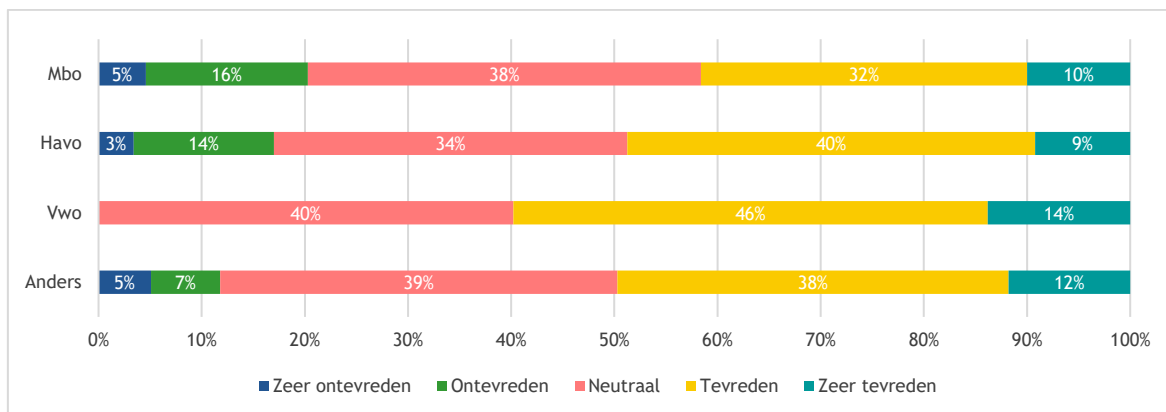
Aan de studenten die nog één of meerdere toelatingstoetsen moe(s)ten maken, is gevraagd in hoeverre het voor hen vooraf duidelijk was hoeveel kansen ze hadden om de toelatingstoetsen te doen, voor en tijdens het eerste studiejaar. Voor 43 procent van de respondenten met een mbo-diploma was dit volkomen duidelijk en voor 41 procent van hen was dit ongeveer duidelijk. De helft van de havisten gaf aan dat dit ongeveer duidelijk was en voor 35 procent van was dit volkomen duidelijk. Bij zowel de mbo-ers als de havisten vond 15 procent het niet duidelijk hoeveel toetskansen ze hadden voor en tijdens de pabo.

Figuur 3 Duidelijkheid van aantal toetskansen voor en tijdens het eerste studiejaar (Mbo N=720, Havo N=669, Anders N=53)

Tevredenheid over de voorlichting

Voor studenten van alle vooropleidingen geldt dat het grootste deel neutraal of (zeer) tevreden is over de voorlichting. Een toch nog substantieel deel van de mbo'ers en havisten, respectievelijk 21 en 17 procent, is (zeer) ontevreden hierover. Daarentegen is geen enkele respondent met een vwo-diploma ontevreden over de voorlichting; vermoedelijk komt dit doordat zij automatisch toelaatbaar zijn tot de pabo en dus niet te maken krijgen met de toelatingstoetsen.

Figuur 4 Tevredenheid over de voorlichting door de pabo over de toelatingstoetsen, voor de start aan de pabo? (Mbo N=741, Havo N=744, Vwo N=106, Anders N=141)

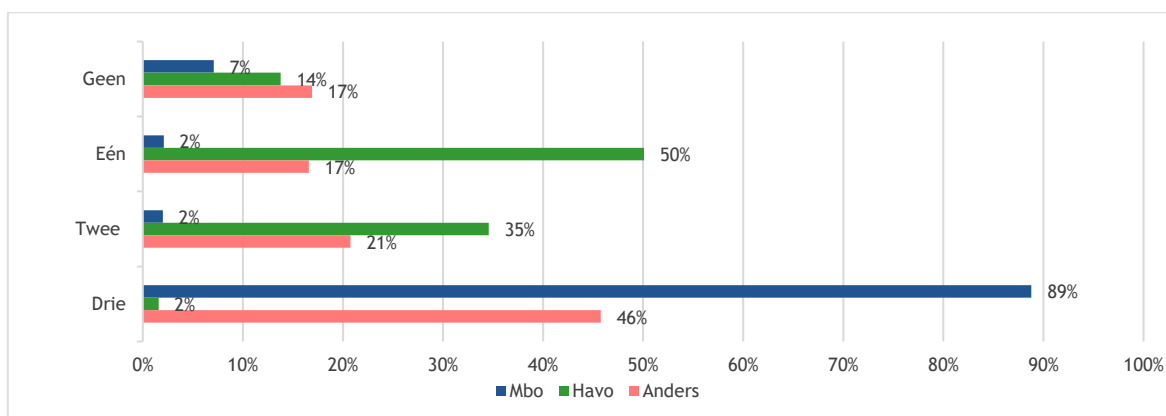
Toelatingstoetsen zijn voor afhakers vaak reden om niet aan de pabo te starten

Aan de respondenten die aangaven dat ze de pabo wel hebben overwogen, maar toch niet met de pabo zijn gestart, is gevraagd in hoeverre de toelatingstoetsen hiervoor een reden waren. Voor bijna *alle* mbo-studenten (N=52) en ongeveer de helft van de havisten (N=18) was dit deels of helemaal het geval. Dit indiceert dat de toelatingseisen met name voor een deel van de mbo-ers een drempel vormen, ondanks de versoepelde, voorwaardelijke toelating.

3.3 Voorbereiding op de toelating tot de pabo

De meeste studenten met mbo als vooropleiding melden dat ze alle drie de toelatingstoetsen hebben gemaakt voor de start van de pabo (89%). Ongeveer 1 op de 11 mbo-ers maakte minder toetsen en dan meestal helemaal geen. Dat kan gaan om late aanmelders die alsnog zijn toegelaten. De helft van de havisten heeft één en ruim een derde deel heeft twee toetsen gemaakt voor de poort⁶. Een deel van de havisten (14%) maakte geen enkele toets, terwijl er geen havo-profiel is dat voorziet in een examenpakket waarmee een havist direct toelaatbaar is.

De resultaten indiceren hiermee dat een deel van de toegelaten pabo-studenten niet alle voor hen geldende toetsen maakte voorafgaand aan de start van de pabo.

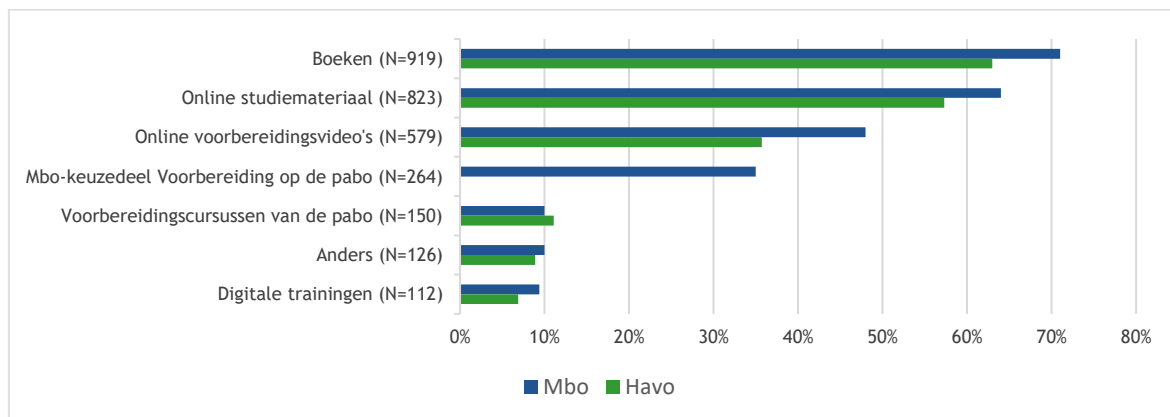
Figuur 5 Aantal gemaakte toetsen voor de start van de pabo (Mbo N=771, Havo N=791, Anders N=57)

⁶ Nota bene: in de praktijk zijn ook studenten toegelaten die geen of niet voor alle voor hen geldende toetsen hebben gemaakt, bijvoorbeeld doordat ze zich heel laat inschreven. De aantallen in de tabel zijn hierdoor niet direct te vertalen naar aantallen niet direct toelaatbare studenten.

In het vervolg van deze paragraaf bekijken we hoe studenten zich hebben voorbereid op de toelatingstoetsen.

Wijzen van voorbereiding op de toelatingstoetsen

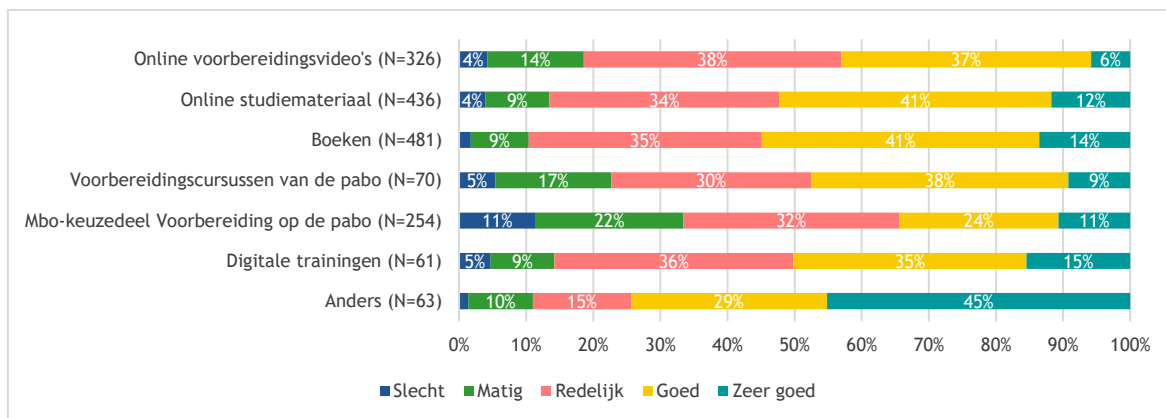
Voor de start van de pabo hebben de meeste studenten zich inhoudelijk voorbereid op de toelatingstoetsen met boeken, online studiemateriaal en online voorbereidingsvideo's. Van de respondenten met mbo als vooropleiding heeft 35 procent zich (ook) voorbereid met het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding op de pabo'. Binnen dit keuzedeel heeft 25 procent van hen gewerkt met een portfolio.

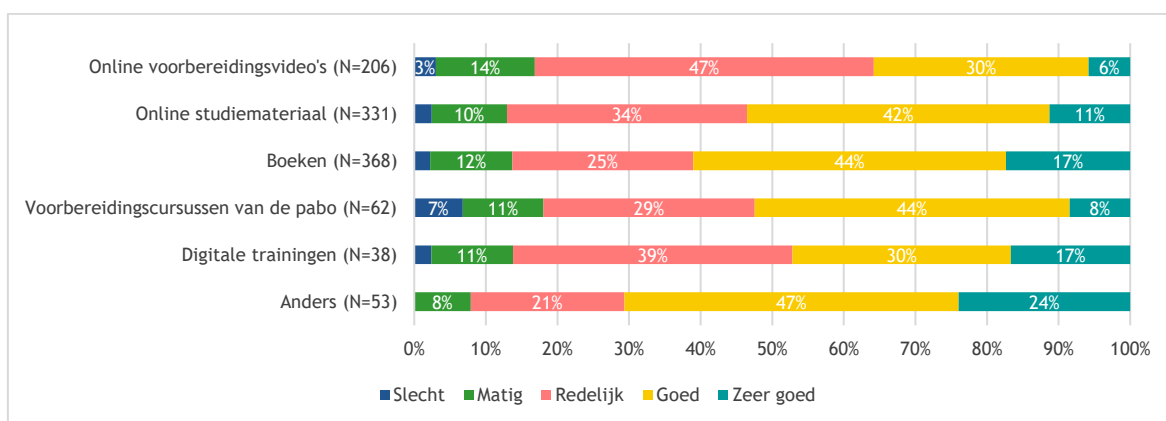
Figuur 6 Inhoudelijke voorbereiding op de toelatingstoets(en) voor de start aan de pabo (meer antwoorden mogelijk) (Mbo N=703, Havo N=597)

Behulpzaamheid van de voorbereidingswijzen

Respondenten is ook gevraagd in hoeverre de voorbereidingswijzen hen hebben geholpen bij het slagen voor de toetsen voor de start van de pabo. Voor vrijwel alle voorbereidingswijzen geldt dat die voor de meeste studenten redelijk of goed hebben geholpen. Opvallend is wel dat zowel mbo'ers als havisten, maar mbo'ers in sterkere mate, aangeven het beste geholpen te zijn door 'andere' soorten voorbereiding. Respondenten konden deze categorie zelf invullen, en hebben daar onder andere *bijles* genoemd. Daarnaast is zichtbaar dat het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding op de pabo' volgens een derde deel van de studenten die dit keuzedeel volgden, hen slecht of matig heeft geholpen bij de toelating. Daarmee roept het keuzedeel het vaakst ontevredenheid op. Eveneens ongeveer een derde deel van de mbo-ers is hier wel (zeer) tevreden over.

Figuur 7 Mate waarin voorbereidingswijzen hebben geholpen bij de toelatingstoetsen voor de pabo-start (Mbo)

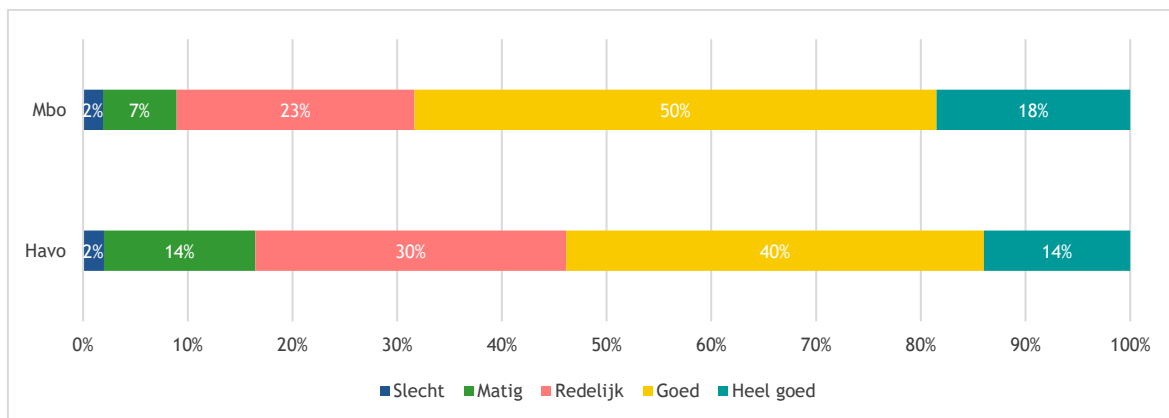

Figuur 8 Mate waarin voorbereidingswijzen hebben geholpen bij de toelatingstoetsen voor de pabo-start (Havo)

Kwaliteit van de voorbereiding van studenten op de toelatingstoetsen

Vervolgens is aan studenten gevraagd hoe goed ze zich in het algemeen hadden voorbereid op de toelatingstoetsen voor de start van de pabo. De helft van de studenten met een mbo-diploma gaf aan dat ze zich goed hadden voorbereid en 18 procent zelfs heel goed. Daarentegen had 32 procent van hen naar eigen zeggen zich hooguit redelijk voorbereid. Bij havisten had 40 procent zich goed en 14 procent zich heel goed voorbereid. Het aandeel dat zich hooguit redelijk had voorbereid ligt bij havisten met 46 procent hoger dan bij de mbo-ers.

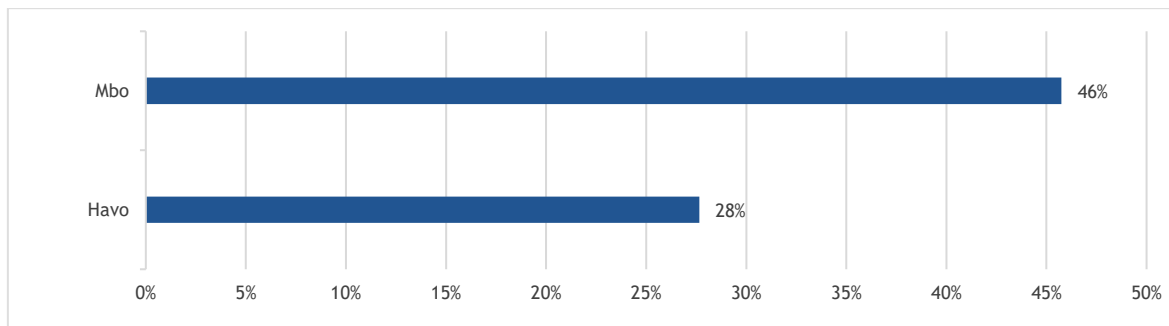
Deze resultaten geven een positiever beeld van de voorbereiding door aspirant studenten op de toelatingstoetsen dan op basis van de resultaten van de interviews met de pabo's kon worden verwacht. Dat kan ten eerste liggen aan een mogelijk wat positief zelfbeeld bij de studenten in combinatie met een zekere onderschatting van de toetsen. Ook kan er een zelfselectie-effect zitten in de respons op de enquête; denkbaar is dat de meer serieuze en gemotiveerde studenten relatief vaker de vragenlijst hebben ingevuld dan andere studenten.

Figuur 9 Beoordeling voorbereiding op toelatingstoetsen voorafgaand aan de pabo-start (Mbo N=649, Havo N=561)

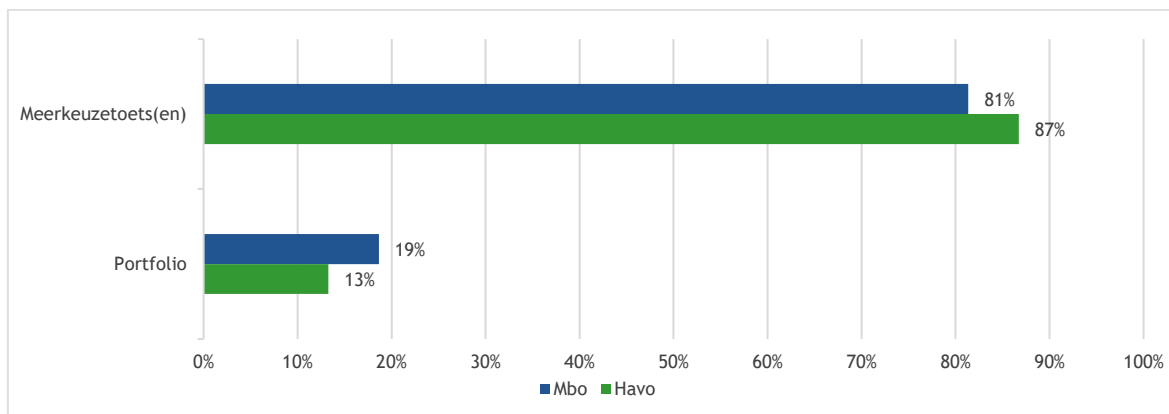
3.4 Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten

Van de respondenten in dit onderzoek is 46 procent van de studenten met een mbo-diploma en 28 procent van de studenten met een havodiploma voorwaardelijk toegelaten tot het eerste jaar van de pabo. Deze studenten moe(s)ten dus tijdens hun eerste studiejaar nog zien te voldoen aan de toelatingseisen. Deze aandelen sporen goed met de in hoofdstuk 2 gepresenteerde gegevens van de pabo's voor al hun studenten, waaruit blijkt dat eveneens 45 procent van de mbo-ers en 32 procent van de havisten voorwaardelijk tot de pabo is toegelaten.

Figuur 10 Voorwaardelijk toegelaten (Mbo N=715, Havo N=680)

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten is gevraagd op welke manier zij willen voldoen aan de toelatingseisen, of op welke manier zij dat al hebben gedaan (studenten die in collegejaar 2022-2023 zijn gestart). In onderstaand figuur is te zien dat het grootste deel dit met de meerkeuzetoetsen wil doen of heeft gedaan. Bij de respondenten met mbo als vooropleiding is het portfolio iets populairder dan bij havisten, mogelijk vanwege de bekendheid hiervan en/of de ervaring hiermee.

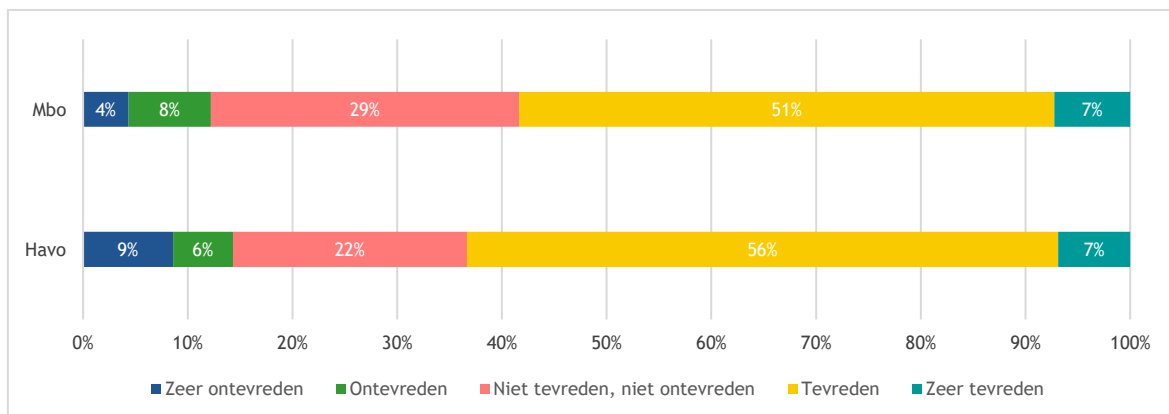

Figuur 11 Wijze waarop studenten willen voldoen of hebben voldaan aan de toelatingseisen in het 1^e pabo-jaar (Mbo N=264, Havo N=148)

3.5 Ervaringen in het eerste studiejaar

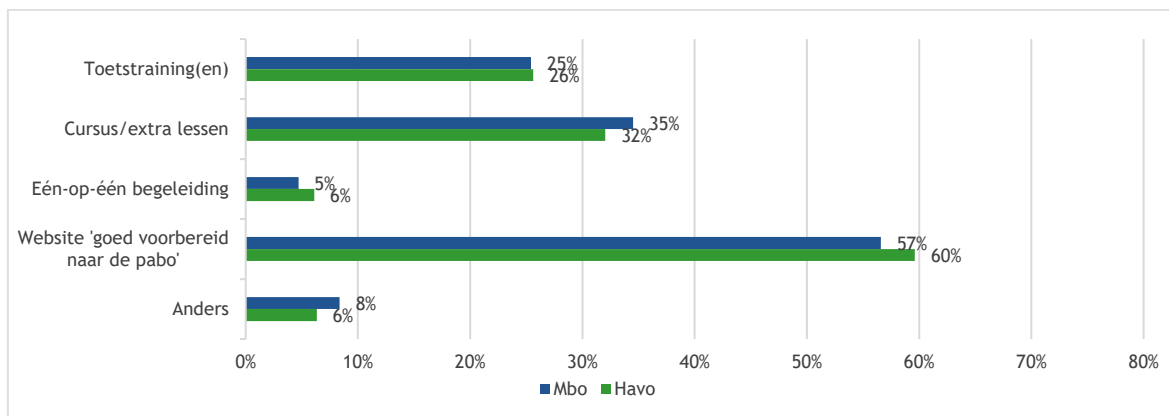
In deze paragraaf bespreken we de ervaringen van de voorwaardelijk toegelaten pabostudenten tijdens het eerste jaar en de reacties van alle studenten op een reeks stellingen rondom de toelatingseisen.

Van de voorwaardelijk toegelaten studenten met een mbo-diploma meldt 42 procent dat zij in een studieloopbaangesprek hun resultaten op de toelatingstoetsen hebben besproken. Bij de havisten is dat 37 procent. In onderstaand figuur is te zien dat de meeste respondenten tevreden zijn over dit gesprek; 12 procent van de mbo'ers en 14 procent van de havisten is (zeer) ontevreden. In de meeste gevallen heeft de student een advies gekregen of een plan gemaakt voor de voorbereiding op de toelatingstoetsen in het eerste pabo-jaar. Van de studenten met een mbo-diploma meldt negen procent naar aanleiding van het gesprek besloten te hebben om te stoppen of te switchen naar een andere opleiding. Onder studenten met een havodiploma kwam dit niet voor (niet in een figuur weergegeven).

Figuur 12 Tevredenheid over gesprek over toetsresultaten (Mbo N=133, Havo N=64)

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten is gevraagd of zij gebruik maken of maakten van een of meer vormen van begeleiding, ter voorbereiding op de toetsing in het eerste pabo-jaar. Twee derde deel van de studenten met een mbo-diploma en 58 procent van de studenten met een havodiploma antwoorden hierop positief. Het vaakst maakte deze groep gebruik van de ondersteuning via de website 'goed voorbereid naar de pabo', ongeveer een derde deel volgde extra lessen of een cursus en ongeveer een kwart deed toets-trainingen. Eén-op-één begeleiding komt weinig voor.

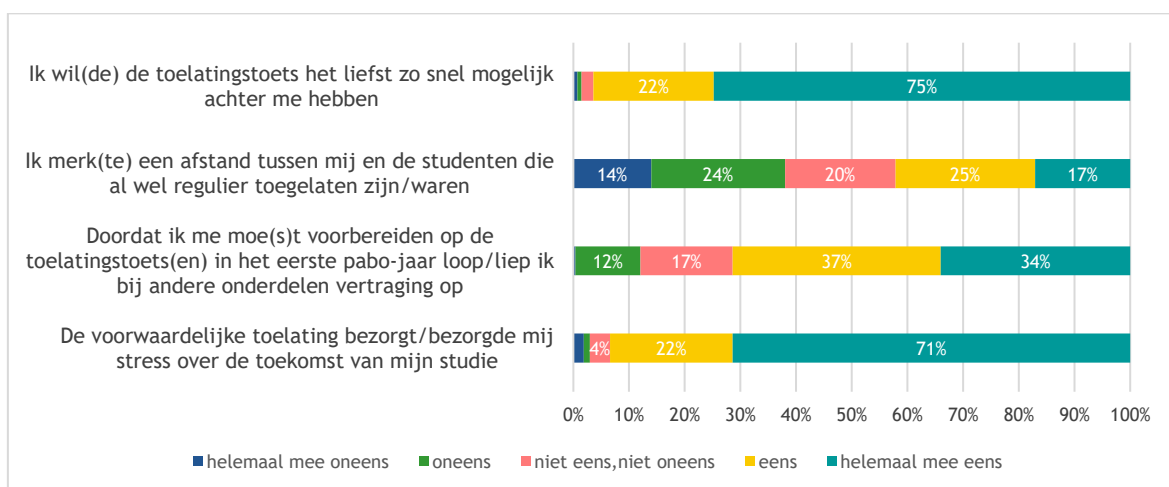
Figuur 13 Begeleiding bij het maken van toelatingstoetsen tijdens het eerste jaar (meerdere antwoorden mogelijk) (Mbo N=180, Havo N=86)

Tijdsbelasting toelatingstoetsen in eerste studiejaar

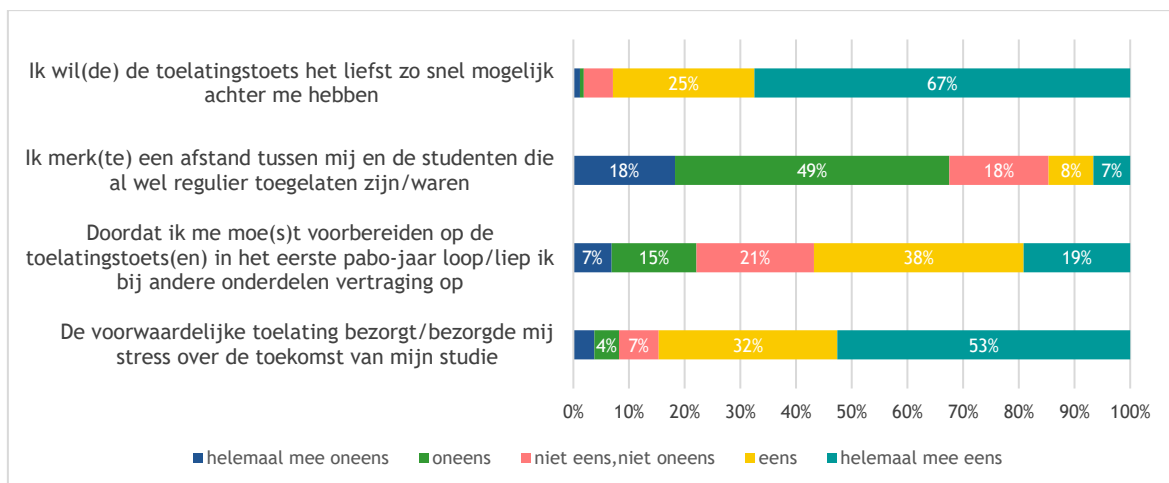
Gemiddeld genomen kostte het voorwaardelijk toegelaten pabostudenten met een mbo-diploma naar eigen schatting 65 uur om tijdens het eerste jaar alsnog te voldoen aan de toelatingseisen. Pabostudenten met een havodiploma gaven gemiddeld genomen aan dat het hen 27 uur kostte. Hierbij past zoals gezegd de kanttekening dat de studenten met mbo als vooropleiding gemiddeld in jaar 1 meer toetsen nog moeten halen dan de havisten.

Impact van de toelatingseisen op de studie en de studievoortgang

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten is een reeks stellingen over de toelatingstoetsen voorgelegd. De twee figuren hierna brengen apart voor de mbo-ers en voor de havisten de resultaten in beeld. Figuur 14 Stellingen over toelatingseisen, voorgelegd aan voorwaardelijk toegelaten studenten; Mbo (N=256) Hierbij valt ten eerste op dat bijna alle studenten de toelatingstoetsen zo snel mogelijk achter zich willen hebben en voorts dat de toelatingstoetsen bijna alle studenten stress bezorgt. Ook meldt de meerderheid dat ze vertraging oplopen bij andere pabo-onderdelen, doordat ze zich moeten voorbereiden op de toelatingstoetsen. Dit geldt opnieuw voor zowel de mbo-ers (71%) als de havisten (57%). Daarnaast is zichtbaar dat de mbo-ers vaak (42%) een afstand ervaren tussen zichzelf en studenten die al regulier toegelaten zijn. De voorwaardelijk toegelaten havisten zijn het duidelijk minder vaak (15%) eens met de betreffende stelling.

Figuur 14 Stellingen over toelatingseisen, voorgelegd aan voorwaardelijk toegelaten studenten; Mbo (N=256)

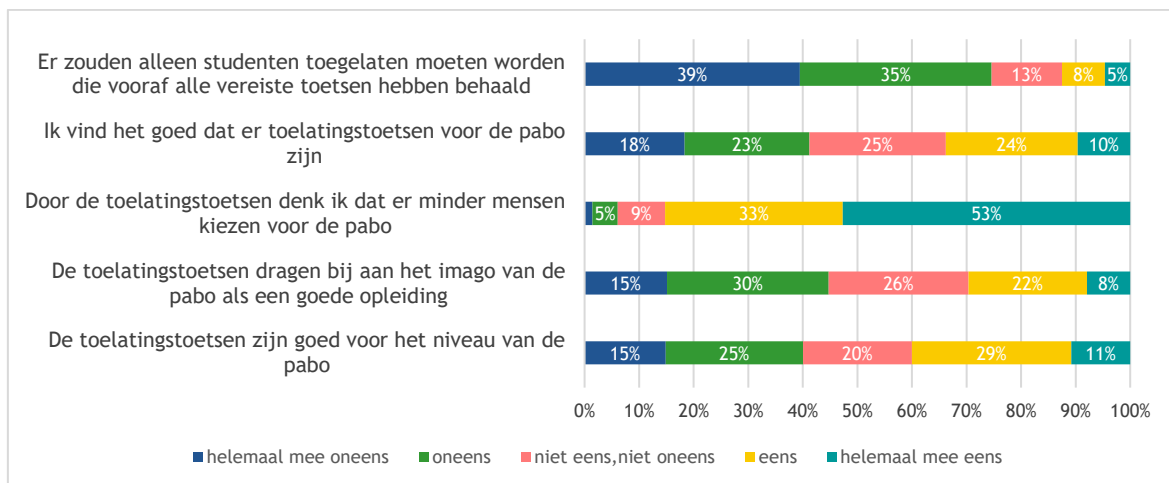

Figuur 15 Stellingen over toelatingseisen, voorgelegd aan voorwaardelijk toegelaten studenten; Havo (N=135)

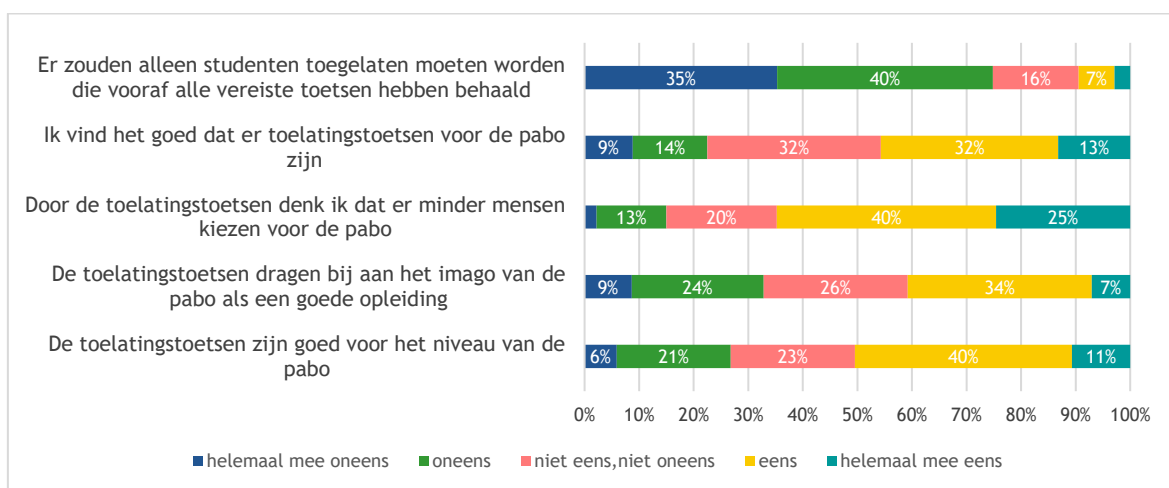
Opinies over de toelating en de brede impact daarvan

De volgende figuren beschrijven voor mbo-ers en havisten de resultaten van stellingen die aan *alle* respondenten zijn voorgelegd. De resultaten wijzen het volgende uit:

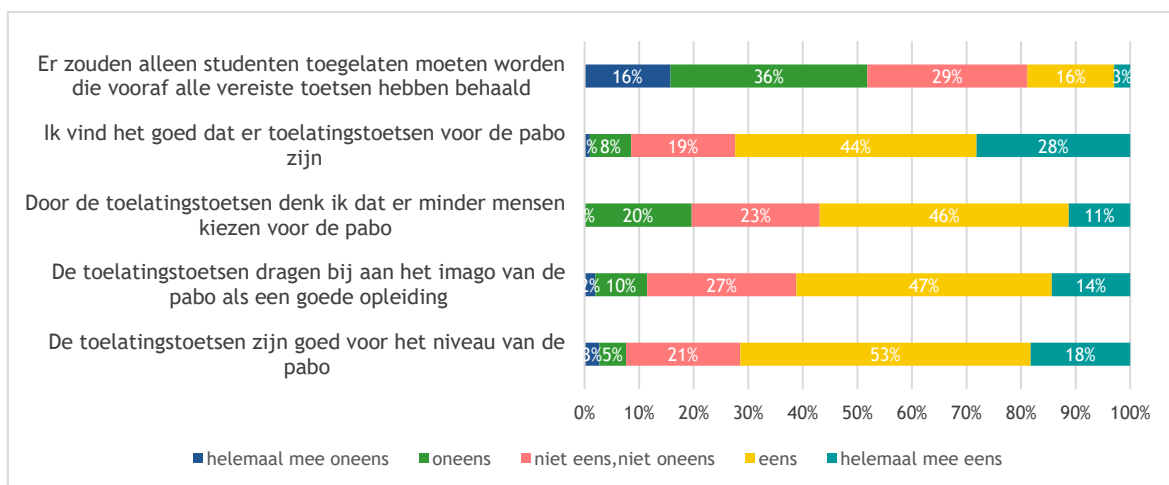
- De grote meerderheid (zowel bij de mbo-ers als de havisten) vindt *niet* dat er alleen studenten zouden moeten worden toegelaten tot de pabo, die vooraf alle vereiste toetsen hebben gehaald. Wel zien we dat dit percentage wat lager ligt bij studenten met een vwo-diploma. De meeste studenten hebben dus een voorkeur - als er toelatingseisen zijn - voor een voorwaardelijke toelating zoals in het experiment mogelijk is.
- Met de stelling dat het goed is dat er toelatingstoetsen voor de pabo zijn, is 34 procent van de studenten met een mbo-diploma het eens, tegenover 45 procent van de havisten en 72 procent van de vwo-ers. De mbo'ers lijken dus het vaakst negatief tegenover de toelatingstoetsen te staan.
- Van de mbo-ers denkt ook 86 procent dat er minder mensen voor de pabo kiezen vanwege de toelatingstoetsen. Bij de andere opleidingsniveau ligt dit aandeel lager, maar wel boven de helft.
- Respondenten met een vwo-diploma vinden het vaakst (61%) dat de toelatingstoetsen positief bijdragen aan het imago van de pabo. Bij de havisten (41%) en mbo-ers (30%) is dat lager.
- Dezelfde verschillen zien we bij de stelling dat de 'toelatingstoetsen goed zijn voor het niveau van de pabo'. De vwo-ers stemmen daarmee het vaakst in (71%) tegenover 51 procent van de havisten en 40 procent van de mbo-ers.

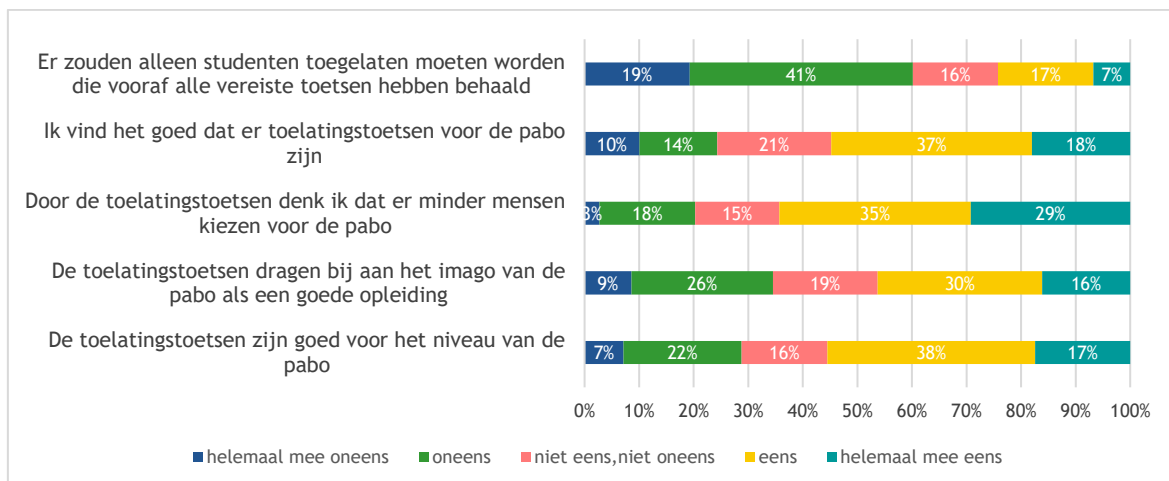
Figuur 16 Stellingen over toelatingseisen; Mbo (N=667)

Figuur 17 Stellingen over toelatingseisen; Havo (N=650)

Figuur 18 Stellingen over toelatingseisen; Vwo (N=91)

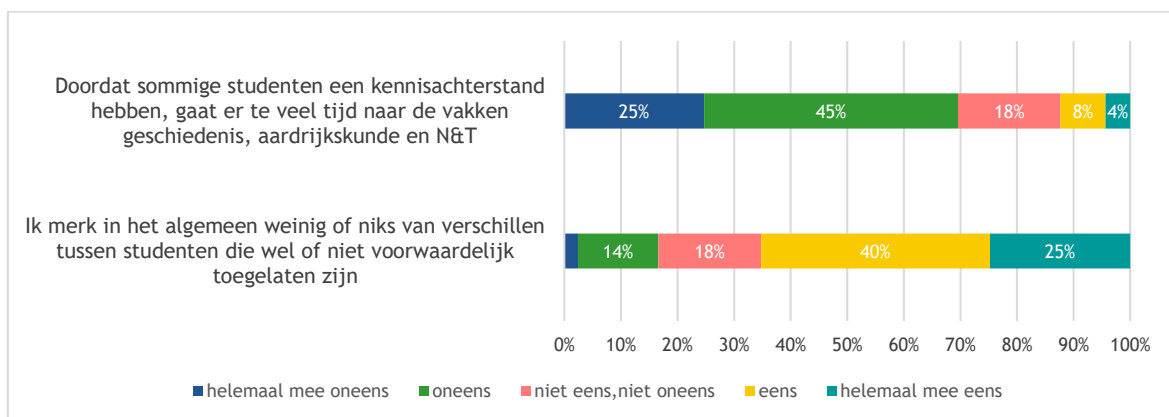

Figuur 19 Stellingen over toelatingseisen; Andere vooropleiding (N=124)

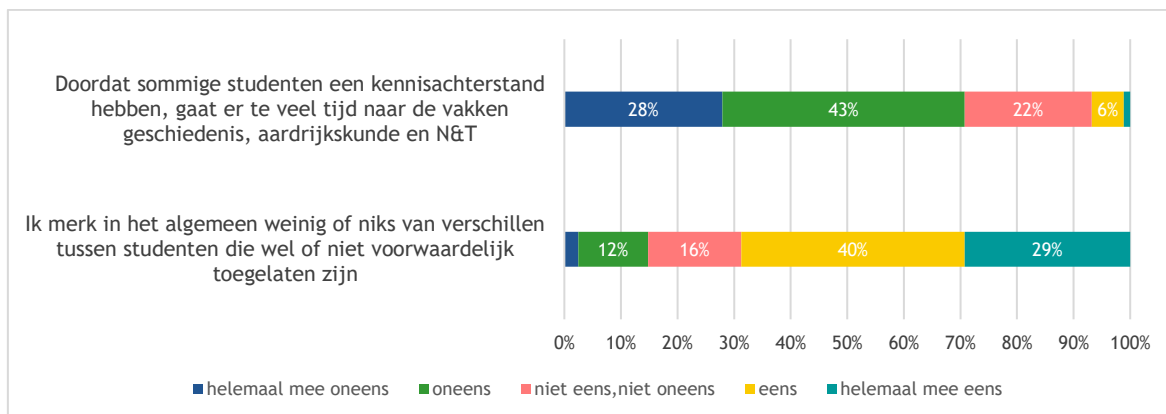
Impact op de zaakvakken volgens studenten

Tenslotte hebben we respondenten gevraagd naar hun mening over de invloed van de voorwaardelijke toelating op de zaakvakken. De twee stellingen in de navolgende figuren zijn *alleen* voorgelegd aan studenten die vóór de poort al wél voldaan hadden aan de toelatingseisen.

Ten eerste blijkt dat maar een klein deel van deze studenten vindt dat er te veel tijd aan de zaakvakken wordt besteed doordat sommige studenten een kennisachterstand hebben. Ten tweede blijkt dat de meeste studenten in het algemeen weinig of niks merken van verschillen tussen studenten die wel of niet voorwaardelijk toegelaten zijn; een klein deel (zo'n 13-15%, zowel bij de mbo-ers als havisten) ziet die verschillen wel.

Figuur 20 Stellingen over de invloed van voorwaardelijke toelating op zaakvakken, voorgelegd aan niet voorwaardelijk toegelaten studenten; Mbo (N=355)

Figuur 21 Stellingen over de invloed van voorwaardelijke toelating op zaakvakken, voorgelegd aan niet voorwaardelijk toegelaten studenten; Havo (N=636)

Impact op stages in jaar 1 is gering

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten is ten slotte gevraagd of ze tijdens hun stage in het eerste jaar last hadden van een gebrek aan inhoudelijke kennis over de zaakvakken, waarvoor ze de toelatingstoets nog niet hadden gehaald. Uit de resultaten blijkt dat de overgrote meerderheid hier geen last van had tijdens hun stage. Dit spoort met de resultaten uit de interviews met de pabo's, waarin is gemeld dat - als er al aandacht is voor de zaakvakken tijdens de stages in het eerste jaar - het accent ligt op vakdidactiek en inhoudelijke kennis niet gevraagd wordt van de stagiair.

3.6 Samenvatting van de ervaringen en opinies bij studenten

Er zijn diverse overeenkomsten zichtbaar tussen de ervaringen en indrukken vanuit de pabo's (in hoofdstuk 2) en de ervaringen en opinies bij pabo-studenten. Zowel vanuit de pabo's als door de studenten zelf wordt gerapporteerd dat de toelatingstoetsen vaak voor stress en onzekerheid zorgen en dat een meerderheid van de voorwaardelijk toegelaten studenten vertraging oploopt in het reguliere pabo-programma vanwege de toelatingstoetsen. Dat geldt zowel voor havisten als voor de mbo-ers die aan de pabo starten.

Er zijn ook verschillen in perceptie zichtbaar. In het algemeen maken de studenten die de vragenlijst invulden een wat meer gedreven indruk dan uit de interviews blijkt, als het gaat om de voorbereiding op de toetsen voor de poort en de motivatie om na de pabo-start zo snel mogelijk de toelatingseisen alsnog te halen. Deze verschillen kunnen mede een gevolg zijn van een *zelfselectie-effect* in de respons op de studentenenquête. Aannemelijk is dat respondenten gemiddeld wat sterker betrokken zijn bij hun studie dan voor alle pabo-studenten (inclusief uitvallers) geldt. De geïnterviewden bij de pabo's daarentegen baseren hun feedback op wat ze zien bij *alle* studenten.

Meer concreet zijn er de volgende verschillen tussen de blik vanuit de pabo en die vanuit de studenten:

- De feedback vanuit de pabo's indiceert dat studenten zich vaak matig of niet voorbereiden op de toetsen voor de poort. De studenten vinden wat vaker (twee derde deel van de mbo-ers, ruim de helft van de havisten) dat ze zich wel goed hadden voorbereid.
- Vanuit de pabo's is gemeld dat veel studenten in het eerste studiejaar uitstelgedrag vertonen, de studenten zelf melden meestal dat ze zo snel mogelijk de toetsen willen halen.
- Vanuit de pabo's is overwegend gemeld dat men niet zo veel verschil of afstand ziet tussen de voorwaardelijk en de regulier toegelaten studenten, bij de studenten melden met name de voorwaardelijk toegelaten mbo-ers toch wel vaak (42%) dat ze een afstand ervaren tot de andere studenten.

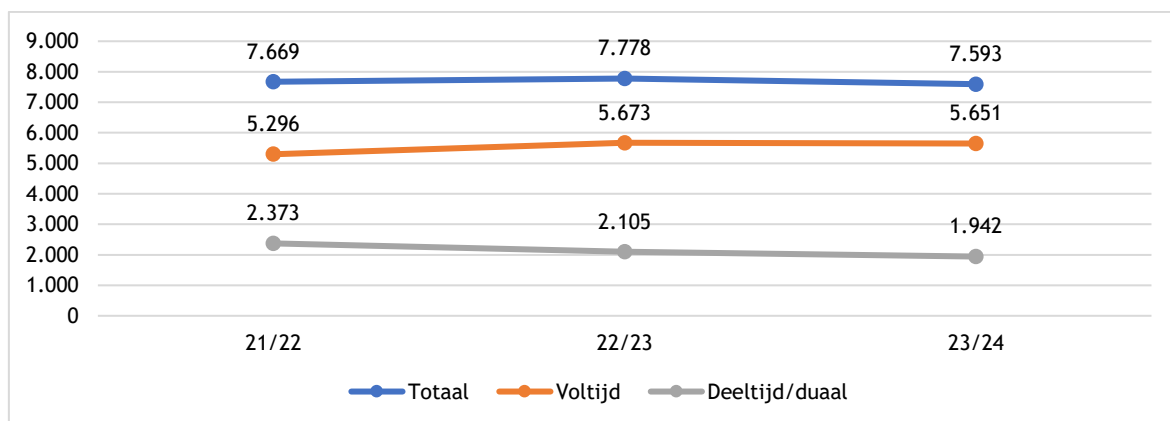
4 Instroom en rendement pabo's voor en na het experiment

In dit hoofdstuk kijken we naar de landelijke data over instroom en rendementen. In paragraaf 4.1 en 4.2 kijken we eerst op basis van (voorlopige) DUO-data naar de pabo-instroom en het eerstejaarsrendement van de pabo's in de afgelopen jaren. Daarbij is ook een onderscheid gemaakt per instelling en naar opleidingsvorm (voltijd en deeltijd/duaal). Aan de hand van in-, door-, en uitstroomcijfers uit de instellingsverslagen van de pabo's zelf, zetten we het rendement van regulier ingestroomde studenten af tegen dat van voorwaardelijk toegelaten studenten. In paragraaf 4.3 vergelijken we de instroom en de samenstelling van de studentenpopulatie bij de pabo's met die bij andere hbo-opleidingen. Zo ontstaat een beeld van de relatieve positie van de pabo's in vergelijking tot andere opleidingen.

Bij de gepresenteerde DUO-cijfers over het studierendement voor het laatste gepresenteerde jaar, past zoals gezegd de opmerking dat dit om voorlopige cijfers gaat. Vanuit DUO is aangegeven dat er nog correcties op deze data mogelijk zijn van enkele procentpunten. De eindevaluatie die in 2026 verschijnt zal definitieve cijfers bevatten.

4.1 Instroom in de pabo: totaal, naar instelling en naar vooropleiding

Figuur 22 geeft de instroomaantallen voor de pabo naar opleidingsvorm weer. Over het algemeen is er geen opvallende toename (of afname) te zien in de *totale* instroom in studiejaar 2022-2023, het jaar waarin het experiment is gestart. Voor de *voltijd* pabo zijn er wel duidelijk meer studenten gestart in 2022-2023 en 2023-2024 t.o.v. 2021-2022. Voor de *deeltijd/duaal* pabo is daarentegen juist een daling te zien.

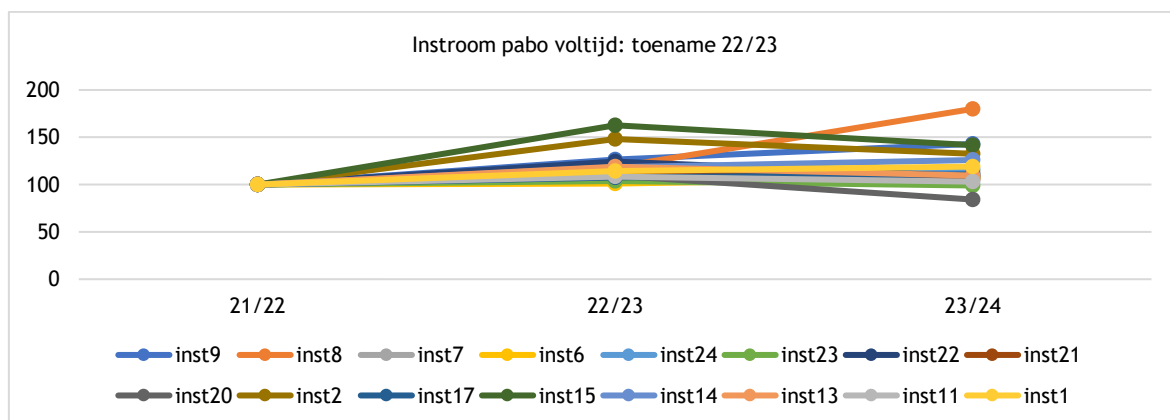
Figuur 22 Instroomaantallen in pabo naar opleidingsvorm. Bron: DUO data. *Nota bene:* deze cijfers wijken licht af van de cijfers in de Trendrapportage leraren, doordat cellen per instelling/stromen met minder dan 5 instromers zijn afgerond op '2'.

Instroom per pabo

Alle pabo's doen mee aan het experiment met de voorwaardelijke toelating tot de pabo. In de onderstaande twee figuren is voor *alle afzonderlijke pabo's* in beeld gebracht hoe de instroom in de voltijdse pabo zich na de start van het experiment ontwikkelde. Elke pabo heeft in de figuren een random nummer toegekend gekregen en is derhalve niet herkenbaar.

De resultaten geven een beeld van een *fluctuerende* instroom, zowel tussen pabo's als tussen verschillende jaren bij afzonderlijke pabo's. In de eerste figuur is te zien dat bij de meeste (16) instellingen er in het eerste experimentjaar meer studenten zijn ingestroomd dan in het voorgaande jaar. Soms gaat dat om ietsje meer en soms om veel (tot ruim de helft) meer (Figuur 23). Bij sommige pabo's in die groep daalt

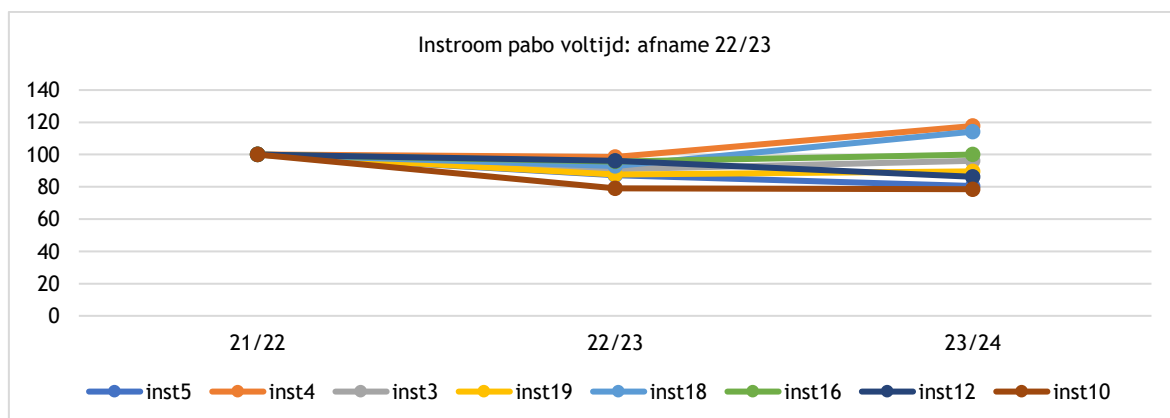
echter in het studiejaar 2023/2024 de instroom daarna weer (soms licht, soms sterker), bij andere pabo's in deze groep blijft de instroom na het eerste experimentjaar stabiel of stijgt de instroom verder (soms sterk).

Figuur 23 Indexcijfers (2021-2022=basisjaar) instroom in voltijd pabo naar instelling - instellingen met een toename instroom 22/23. Bron: DUO data.

Bij acht instellingen daalde de instroom in het eerste experimentjaar juist, soms heel licht, soms vrij sterk met een afname met ruim 20 procent (Figuur 24). Ook in deze groep zien we na het eerste experimentjaar geen consistent beeld. Bij sommige pabo's blijft de instroom na het eerste experimentjaar stabiel, bij enkele pabo's in deze groep groeit de instroom in 2023/2024 daarna weer vrij sterk (met circa 20%) en bij sommige pabo's daalt de instroom in 2023/2024 nog (iets) verder.

Deze wisselingen laten onverlet dat de instroom in de *voltijdse* pabo voor alle pabo's tezamen is gegroeid na de start van het experiment. Maar als we dus inzoomen op afzonderlijke pabo's is er geen consistent, stabiel effect uit de data te destilleren. In elk geval lijkt duidelijk dat ook andere factoren de instroom aan de pabo's bepalen en dat er waarschijnlijk ook een factor willekeur/toeval meespeelt. Hoe dan ook is voor afzonderlijke pabo's niet te voorspellen hoe het effect van het experiment uitwerkt.

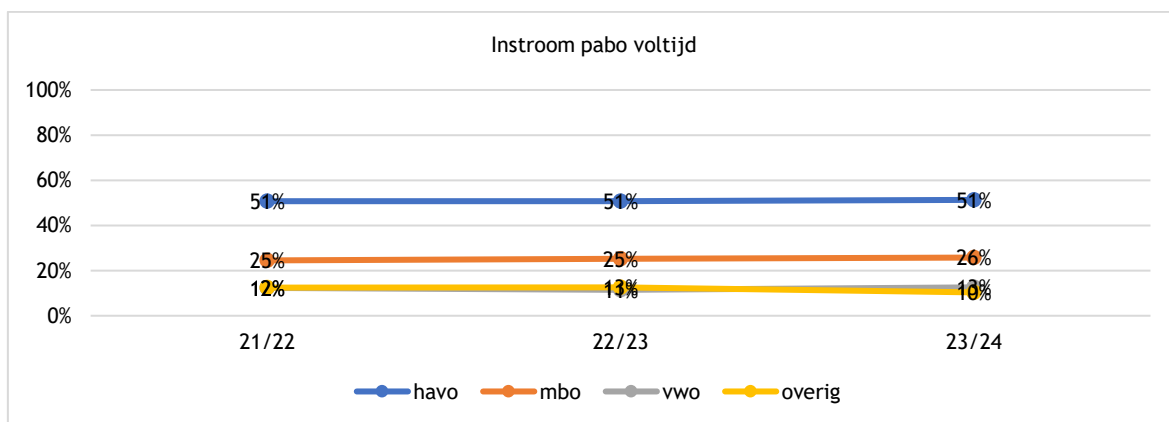

Figuur 24 Indexcijfers (2021-2022=basisjaar) instroom in voltijd pabo naar instelling - instellingen met een afname instroom 22/23. Bron: DUO data.

Instroom naar vooropleiding

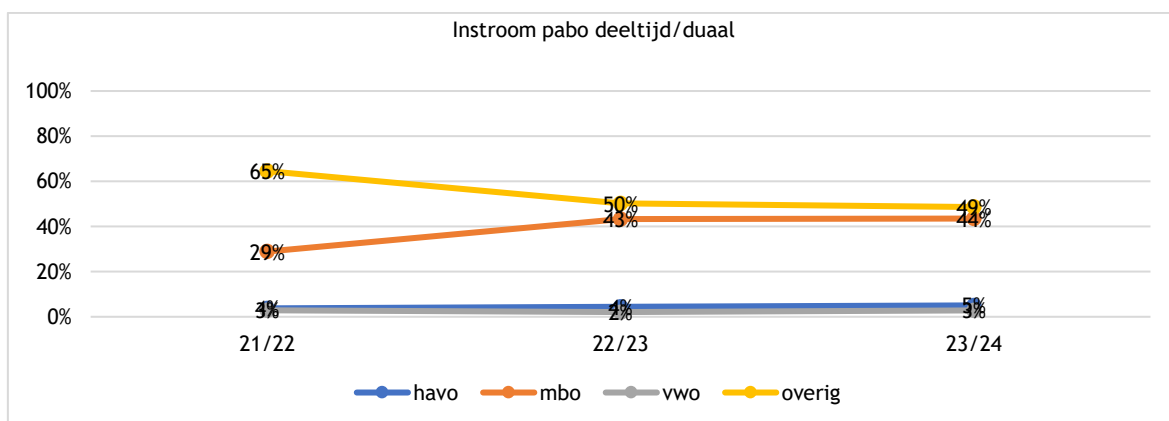
De instroomcijfers bij de pabo's naar vooropleiding (mbo, havo, vwo, anders) bieden een interessant beeld. Bij de *voltijdse* pabo blijkt de instroom qua samenstelling naar vooropleiding *niet* te zijn veranderd na de start van het experiment (Figuur 25); in de afgelopen drie jaar bestaat de instroom in de voltijdse pabo

steeds uit ongeveer 54 procent havisten en 25-26 procent mbo-ers. Niet zichtbaar is hiermee dat de voltijdse pabo na het experiment relatief aantrekkelijker is geworden voor mbo-studenten. Als de pabo aantrekkelijker is geworden, dan geldt dat dus ook voor de havisten.

Figuur 25 Instroom in voltijd pabo naar vooropleiding. Bron: DUO data.

Een ander beeld is er echter bij de deeltijdse en duale pabo (Figuur 26). De instroom in die opleidingen bestond in het eerste experimentjaar (studiejaar 2022-2023) voor een veel groter deel (43% i.p.v. 29%) uit mbo-ers. Daarbij is met name het aandeel met een vooropleiding anders dan havo, mbo of vwo gedaald.

Figuur 26 Instroom in deeltijd/duaal pabo naar vooropleiding. Bron: DUO data.

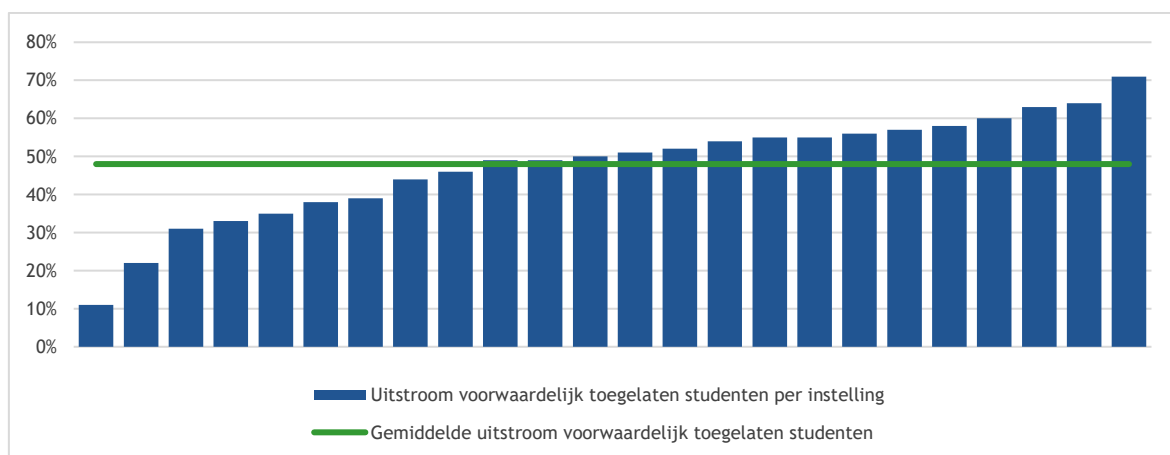
4.2 Rendement van de pabo

Een belangrijk cijfer in het kader van het experiment is het *eerstejaars rendement*: hoeveel studenten zitten er in het jaar na de eerste instroom nog in de opleiding, hoeveel studenten zijn geswitched binnen het hoger onderwijs of zijn uitgevallen uit het hoger onderwijs? Dat rendement is belangrijk omdat een hypothese bij het experiment is dat een versoepelde toelating (met als gevolg een hogere instroom) als tegenhanger heeft dat in het eerste jaar de uitval groeit.

De cijfers (die zoals gezegd nog voorlopig zijn) indiceren dat voor het eerste experimentjaar het eerstejaars rendement is *gedaald*. Van het instroomjaar 2022-2023, het jaar van de start van het experiment, is 65 procent van de pabo studenten in de voltijd opleiding een jaar later nog in de opleiding. Voor de twee instroomjaren daarvoor was dit 68-69 procent.

Spreiding tussen pabo's: eerstejaars rendementen voorwaardelijk toegelaten studenten

In onderstaand figuur is de spreiding tussen pabo-instellingen (geanonimiseerd) weergegeven, wat betreft de uitval van de voorwaardelijk toegelaten studenten tijdens of direct na het eerste studiejaar. Dit is gebaseerd op de informatie die pabo's zelf hebben aangeleverd. De verschillen tussen pabo's zijn groot. Bij de instelling met de laagste uitstroom van voorwaardelijk toegelaten studenten lag dit op 11 procent en bij de instelling met de hoogste uitstroom op 71 procent.

Figuur 27 Spreiding tussen instellingen wat betreft uitstroom van voorwaardelijk toegelaten studenten, tijdens/na het eerste studiejaar. Bron: instellingsverslagen pabo's.

Relatie tussen rendement en inzet pabo op ondersteuning en voorlichting

In hoofdstuk 2 is al opgemerkt dat pabo's die in de interviews een relatief laag aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten melden, als oorzaak daarvoor vaak aangeven dat ze relatief veel tijd steken in de voorlichting aan aspirant studenten over het belang om de toelatingstoetsen snel te halen (bij sterke voorkeur voor de poort). Zo'n verband zou er ook kunnen zitten tussen het eerstejaars rendement en de ondersteuning die pabo's bieden aan hun eerstejaars die zich voorbereiden op de herkansingen in het eerste jaar. Dat is beoordeeld aan de hand van de data over het eerstejaarsrendement en de voortgangsrapportages van de pabo's waarin ze opgeven hoeveel tijd ze steken in de ondersteuning van hun eerstejaars. Die analyse levert echter geen duidelijke relatie op. Daarbij speelt mee dat de verschillen tussen pabo's qua opgegeven ondersteuningsinzet niet zo groot zijn. De grote verschillen tussen pabo's wat betreft de belasting als gevolg van het experiment zitten - zoals al aangegeven - vooral bij de administratieve lasten en veel minder bij de docenteninzet of bij de voorlichting over het experiment.

4.3 Vergelijkende analyse instroom pabo versus andere hbo-opleidingen

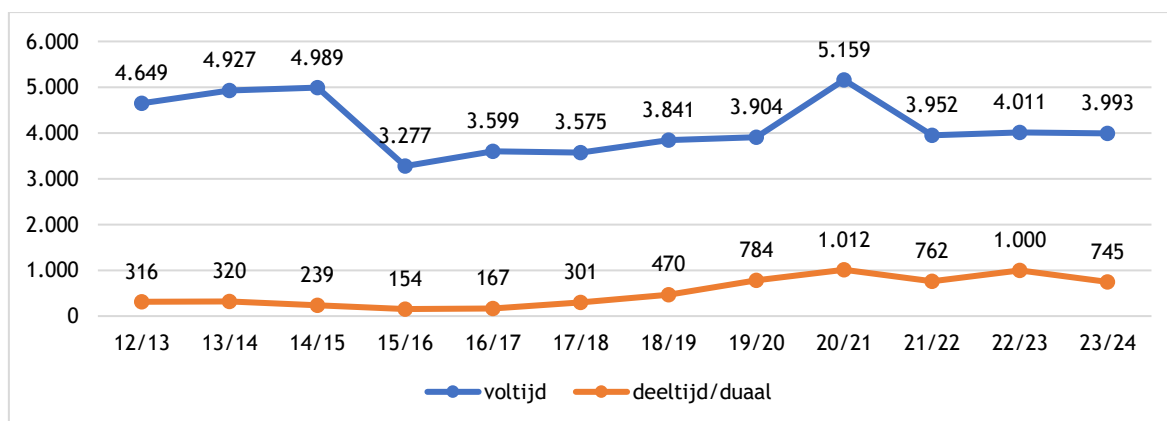
In de voorgaande paragrafen is de absolute instroom aan de pabo's beoordeeld. In deze paragraaf kijken we naar de relatieve positie van de pabo's in vergelijking tot andere hbo-opleidingen. Daartoe hebben we binnen de CBS remote access-omgeving de instroom in pabo-opleidingen vergeleken met de instroom in hbo-opleidingen binnen de onderwijssector (exclusief pabo's) en de instroom in alle hbo-opleidingen, gekoppeld aan enkele onderwijsloopbaan- en achtergrondkenmerken (opleidingsvorm, vooropleiding, geslacht, migratieachtergrond en opleidingsniveau ouders). Met deze CBS-cijfers kunnen ontwikkelingen in de samenstelling van de studentenpopulatie worden vastgesteld.

Deze analyse betreft de periode van 2012 tot en met 2023. Meegenomen zijn personen met een eerste inschrijving in het hoger onderwijs, die GBA geregistreerd staan en waarvoor informatie over geslacht en migratieachtergrond bekend zijn.

Nota bene: Het betreft vanwege deze selecties hier dus *niet* de totale instroom; de in deze paragraaf gepresenteerde cijfers wijken hierdoor af van de instroomcijfers in de voorgaande paragrafen. Het gaat in de voorliggende paragraaf ook niet zozeer om absolute aantallen, maar om trends in de (samenstelling van de) instroom. Voort is alleen gekeken naar de voltijds studenten en zijn deeltijd studenten buiten beschouwing gelaten (behalve in Figuur 28 over instroomaantallen pabo).

4.3.1 Instroom in de pabo vergeleken met andere hbo-opleidingen

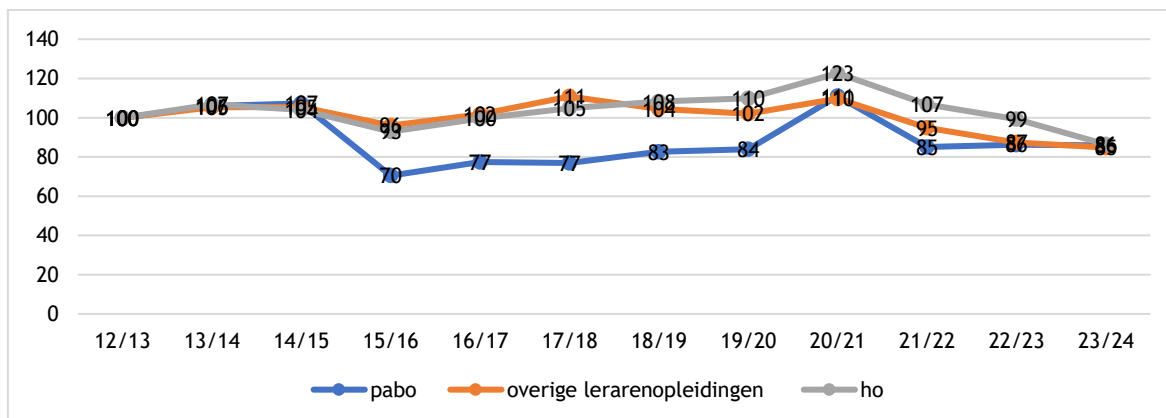
Figuur 28 laat allereerst de instroomaantallen aan de pabo's per jaar zien vanaf studiejaar 2012-2013. De afname in de instroom in studiejaar 2015-2016 kan mede worden verklaard door de invoering van het leenstelsel en de invoering van de toelatingseisen. Na die dip in 2015/2016 volgt weer een geleidelijke toename in de instroom, met een opvallende piek in 2020, het eerste coronajaar. Vanaf 2021/2022 geven deze cijfers een beeld van een stabiele instroom in de voltijd pabo's en een schommelende instroom in de deeltijd/duale pabo's.

Figuur 28 Ontwikkeling instroomaantallen in pabo naar opleidingsvorm (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond). Bron: CBS microdata.

Instroom in de pabo's ontwikkelt zich vanaf 2022/23 relatief gunstig

In Figuur 29 toont de ontwikkeling van de instroom voor alle voltijd hbo-opleidingen, voor de voltijdse pabo en voor andere lerarenopleidingen. Belangrijke constatering is dan dat na de piek in 2020 de instroom in alle hbo-opleidingen - waaronder ook de andere lerarenopleidingen exclusief pabo - vervolgens ieder jaar *daalt*, terwijl de instroom in de pabo's na studiejaar 2021-2022 juist nagenoeg gelijk blijft. *Relatief* gezien doen de pabo's het met name vanaf studiejaar 2022/23 qua instroom goed, in vergelijking tot de andere (leraren)opleidingen in het hbo.

Figuur 29 Indexcijfers (2012=basisjaar) instroom in voltijd hbo-opleidingen (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond). Bron: CBS microdata.

4.3.2 Kenmerken van eerstejaars studenten aan pabo's en andere hbo-opleidingen

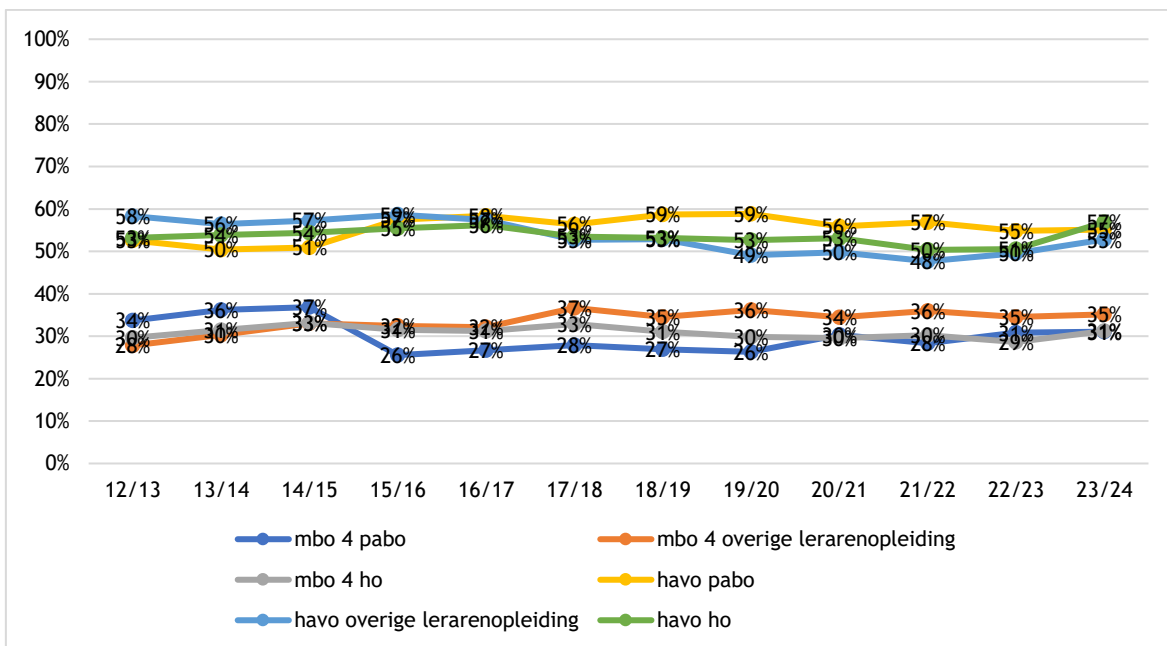
De volgende figuren beschrijven diverse kenmerken van de instromende studenten aan de pabo's, de overige lerarenopleidingen in het hbo en alle hbo-opleidingen. Aldus kunnen we zien of de samenstelling van de instromende studentenpopulatie aan de pabo relatief is veranderd in de afgelopen jaren.

Instroom naar vooropleiding

Figuur 30 laat zien dat direct na de invoering van de toelatingseisen (in 2015/2016) het aandeel doorstromers vanuit het mbo fors *daalde* in de pabo instroom. Deze daling van het aantal mbo-ers is *niet* zichtbaar in de instroom in de andere lerarenopleidingen in het hbo en in de totale instroom in het hbo. Het is daarmee aannemelijk dat die daling bij mbo-ers samenhangt met de invoering van de bijzondere, nadere toelatingseisen voor de pabo in 2015/2016. Voor de havisten is rond 2015/2016 een negatief effect van de toelatingseisen op de instroom niet zichtbaar.

Als we dan vervolgens kijken naar de impact van de invoering in studiejaar 2022/2023 van het experiment met de toelating, dan is het volgende zichtbaar. In 2021 - het jaar voorafgaand aan de start van het experiment - heeft 57 procent van de pabo-instroom havo als vooropleiding en 28 procent heeft mbo als vooropleiding. Na de start van het experiment stijgt het aandeel doorstromers naar de pabo vanuit het mbo licht naar 31 procent in 2022 en 2023. Bij de andere (onderwijsgerelateerde) hbo-opleidingen daalt het aandeel mbo-ers in de instroom juist licht. Deze relatie tussen het experiment en de mbo-instroom is wel veel minder duidelijk dan bij de invoering van de bijzondere, nadere toelatingseisen in 2015/2016. Bovendien schommelen de aandelen mbo-ers (en havisten) in de instroom in hbo-opleidingen sowieso in de tijd. Niettemin indiceren deze resultaten dat er een positieve samenhang is tussen de invoering van het experiment met de voorwaardelijke toelating en de directe instroom vanuit het mbo aan de pabo's.

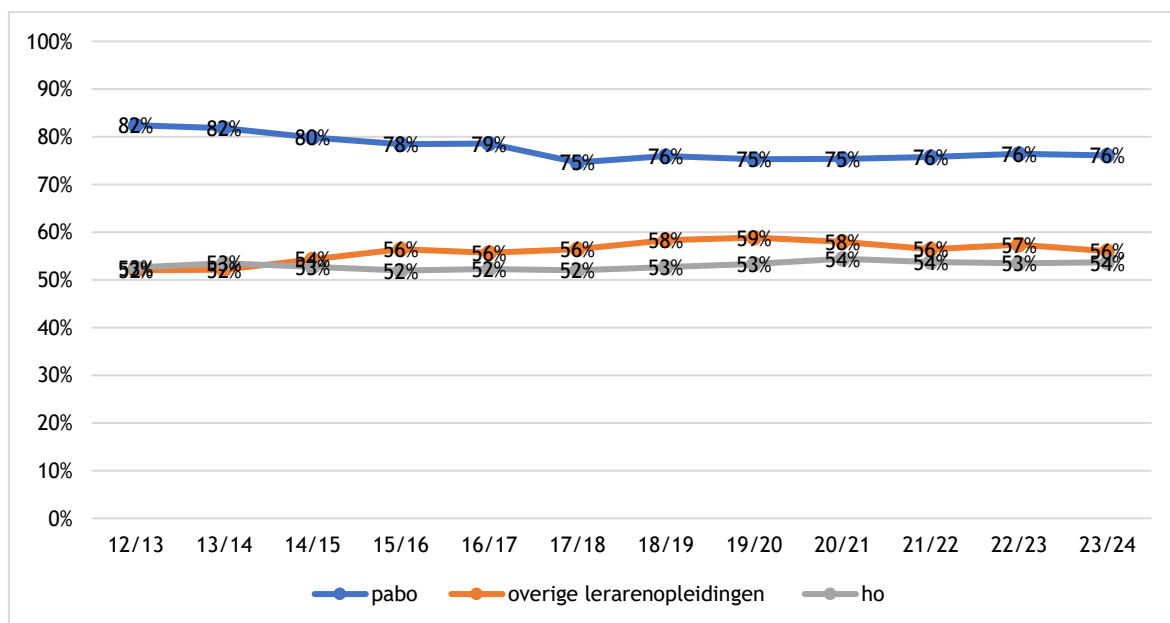
Het resultaat dat na het experiment het aandeel mbo-ers groeide is enigszins verrassend, omdat hiervoor (in paragraaf 4.1) uit de DUO-data van *alle* eerstejaarsstudenten bleek dat het aandeel mbo-ers in de instroom in de voltijdse pabo *niet* is gestegen. Het verschil tussen de datasets van DUO en CBS is dat de data van CBS alleen personen bevat die nooit eerder aan een ho-opleiding stonden ingeschreven. Een mogelijke verklaring voor het verschil in resultaten kan dan dus zijn dat de pabo's na het experiment met name relatief meer studenten *direct* vanuit het mbo aantrokken (en minder overstappers met een mbo-diploma vanuit andere hbo-opleidingen).

Figuur 30: Instroom in voltijd hbo-opleidingen naar vooropleiding (excl. personen met eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie over geslacht/migratieachtergrond/vooropleiding). Bron: CBS microdata.

Instroom naar geslacht

Uit de cijfers is geen effect van het experiment te destilleren op de instroom aan de pabo's naar geslacht. De verhouding tussen mannen en vrouwen in de instroom in het gehele hbo is al jaren vrij stabiel (zie Figuur 31). Iets meer dan de helft (52-54%) van alle hbo-ers is vrouw. Voor de lerarenopleidingen anders dan de pabo is het aandeel vrouwen rond 2015/2016 gestegen en daarna stabiel gebleven op 56-58 procent. Voor de pabo-opleidingen geldt ook dat het aandeel vrouwen de laatste jaren stabiel is (op 75-76 procent). Voor de pabo's daalde tot 2017 juist het aandeel vrouwen (van 82% naar 75%).

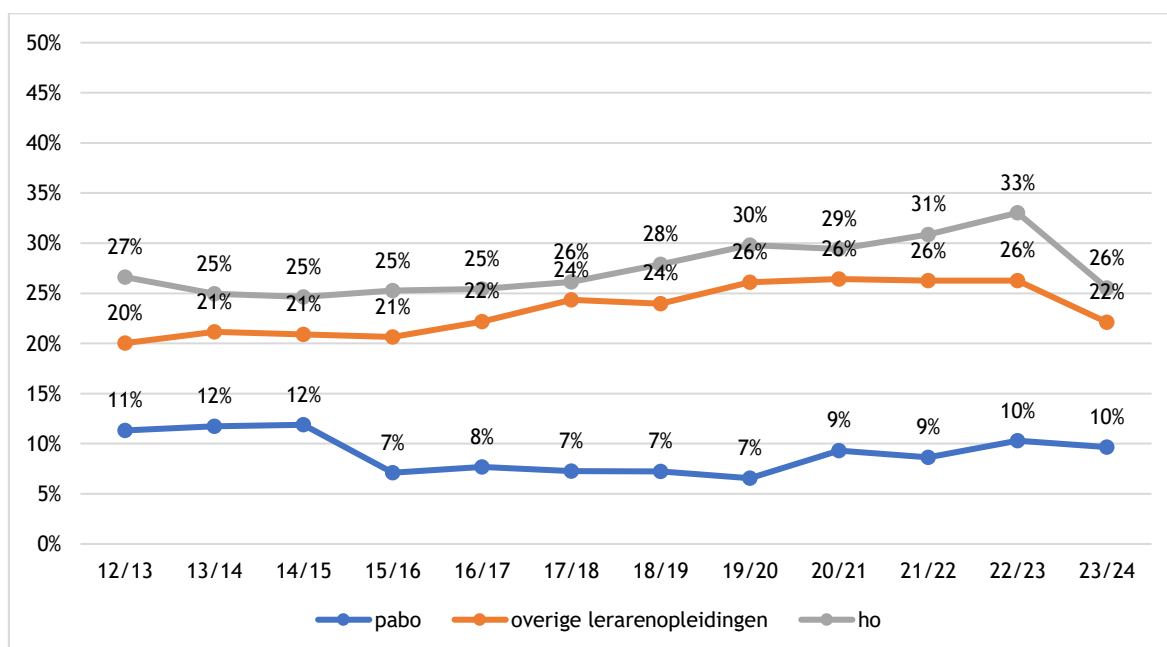

Figuur 31 Instroom vrouwen in voltijd hbo-opleidingen (excl. personen met eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie geslacht/migratieachtergrond). Bron: CBS microdata.

Instroom naar migratieachtergrond

Interessant is ook om te kijken naar de migratieachtergrond van studenten. In de eerdere evaluatie van de toelatingseisen is het vermoeden uitgesproken dat de toelatingseisen nadelig zijn voor de instroom aan de pabo van studenten met een migratieachtergrond. Gedachte was dat dit kon samenhangen met een bias in de toelatingstoetsen die voor een deel kennis kunnen toetsen die cultuurgebonden is.

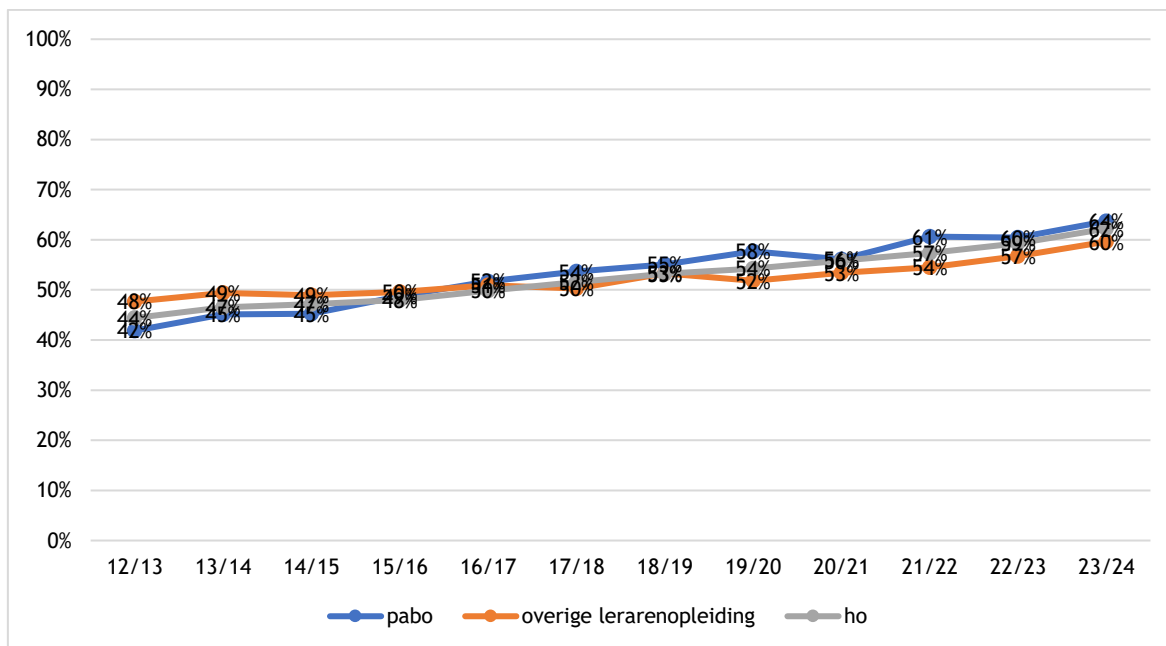
In de onderstaande figuur is inderdaad zichtbaar dat na 2015-2016, het studiejaar van invoering van de pabo-toelatingseisen, het aandeel pabo-instromers met migratieachtergrond scherp daalde van 12 naar 7 procent. Een dergelijke verandering is niet zichtbaar bij de instroom in de andere (leraren)opleidingen in het hbo. Bovendien neemt bij die andere hbo-opleidingen na 2015/2016 het aandeel studenten met een migratieachtergrond geleidelijk aan toe, terwijl dat aandeel bij de pabo's tot 2020/2021 gelijk blijft. Dat indiceert dat de pabo na 2015 relatief onaantrekkelijk of ontoegankelijk bleef voor studenten met een migratieachtergrond. Vanaf 2020/21 echter - dit is het jaar vóór het experiment startte - neemt het aandeel instromers met een migratieachtergrond aan de pabo relatief sterk toe en blijft daarna stabiel op 9-10 procent.

Figuur 32 Instroom studenten met (westerse en niet-westerse) migratieachtergrond in voltijd hbo-opleidingen (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond). Bron: CBS microdata.

Instroom naar opleidingsniveau ouders

Figuur 33 toont dat het aandeel instromers met minimaal één hoogopgeleide ouder is gegroeid de afgelopen jaren in zowel de pabo's als de overige lerarenopleidingen en de hbo-opleidingen als totaal. Deze toename is iets sterker onder de pabo-instromers, als we de trend vanaf 2012 bezien. Dat betekent dat de pabo relatief vaker wordt bezocht door studenten wiens ouder ook gestudeerd hebben. Er is echter geen duidelijke relatie te leggen met de invoering van de toelatingseisen of de start van het experiment.

Figuur 33 Instroom studenten met minimaal één hoogopgeleide ouder in voltijd hbo-opleidingen (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond/opleidingsniveau ouders). Bron: CBS microdata.

4.4 Conclusies instroom en rendement pabo's

De interviews met pabo's leverden op dat de pabo's zelf in het algemeen (nog) weinig of geen effecten zien van het experiment op de instroom in en het rendement van de pabo's. In dit hoofdstuk is gebleken dat de relatie tussen het experiment en de instroom en het rendement aan de pabo's inderdaad veel minder duidelijk is dan bij de invoering van de toelatingseisen in 2025/2016, toen aanvankelijk de instroom van mbo-ers aan de pabo sterk daalde. Als we de cijfers nader beschouwen, is niettemin het volgende zichtbaar:

- De totale instroom aan de voltijdse pabo's is na de start van het experiment gegroeid, de totale instroom aan de deeltijd/duale pabo-opleidingen is in dezelfde periode echter gedaald. Per saldo is het totaal van alle eerstejaars pabo-studenten na het experiment ongeveer gelijk gebleven.
- Op basis van de CBS-data kan worden geconcludeerd dat de instroom aan de voltijdse pabo's vanaf 2022 zich relatief gunstig ontwikkelde ten opzichte van *andere* hbo-opleidingen. Daarbij lijkt met name het aandeel mbo-studenten dat direct vanuit het mbo doorstroomt naar de pabo te zijn gegroeid, terwijl de directe doorstroom vanuit het mbo naar andere hbo-opleidingen juist licht daalde. Bij de studenten met een migratieachtergrond zien we in recente jaren ook een stijging van de instroom in de pabo, maar die groei zette al in voordat het experiment begon.
- Bij *afzonderlijke* voltijds pabo-opleidingen zien we een dermate wisselend instroombeeld tussen pabo's en tussen instroomjaren per pabo, dat er geen verband is te leggen tussen het experiment en de instroom bij afzonderlijke pabo's (waarvan sommige de instroom juist zagen dalen na het experiment).
- Tegenover de relatief gunstige ontwikkeling van de totale instroom in de voltijdse pabo-opleidingen staat dat het eerstejaarsrendement (het aandeel studenten dat na het eerste pabojaar nog aan de pabo ingeschreven staat) lijkt te zijn gedaald. Hierbij past de opmerking dat de landelijke data hierover nog voorlopig zijn en dat de pabo's zelf in doorsnede melden dat ze weinig merken van een effect van het experiment op de instroom en de uitval; wel denken ze dat het *risico* op uitval is gegroeid.

Samenvattend kan op basis van de cijfers worden geconcludeerd dat de pabo vanaf de start van het experiment relatief aantrekkelijker is geworden, maar dat tegenover de relatief gunstige instroomontwikkeling staat dat in het eerste experimentjaar de uitval bij de pabo's ook kan stijgen. De vraag is dan wat de winst (of het verlies) is van het saldo van instroom en uitval. Dat lijkt onder de streep - op basis van de huidige data - in elk geval niet te gaan om grote aantallen. In de eindevaluatie kunnen we dit nader belichten.